

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

سال تحصیلی ۱۴۰۴-۰۵

رشته انسانی

مرحله هفتم

پایه دوازدهم

این مرورنامه، ویژه مباحث جدید آزمون است. مرورنامه مباحثی که در آزمون‌های قبل به آن‌ها پرداخته شده، در پتل کاربری شما قابل دریافت است و در این فایل از تکرار آن پرهیز شده است.

ویژه کنکوری‌های ۱۴۰۵

نام درس	مباحث	مؤلف	ویراستار	از صفحه	تا صفحه
ریاضی و آمار	ریاضی و آمار دهم: فصل ۴ صفحه ۹۹ تا ۱۱۷ ریاضی و آمار دوازدهم: فصل ۱ (درس ۱ و ۲) صفحه ۱ تا ۲۷	علی شهرابی	صادق محمدی بردیا نصیری سینا نیک‌نژاد	۲	۳
زبان و ادبیات فارسی	علوم و فنون دهم: درس ۴ تا ۶ و کارگاه تحلیل فصل دوم صفحه ۳۷ تا ۵۸ علوم و فنون دوازدهم: درس ۱ تا ۳ و کارگاه تحلیل فصل اول صفحه ۱۰ تا ۴۰	علیرضا نعمتی	زهره صادقی مالوآجردی	۴	۹
علوم اجتماعی	جامعه‌شناسی دهم: درس ۵ تا ۸ صفحه ۷۸ تا ۳۸ جامعه‌شناسی دوازدهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۳۱	محمدابراهیم مازنی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی	۱۰	۱۸
روانشناسی	درس ۱ و ۲ صفحه ۸ تا ۶۵	سیده ضحی سکاکی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی	۱۸	۲۰
عربی	عربی دهم: درس ۳ و ۴ صفحه ۳۱ تا ۶۶ عربی دوازدهم: درس ۱ صفحه ۱ تا ۱۸	آریا ذوقی	محمد غلامی محمدعلی یوسفی	۲۱	۲۲
تاریخ	تاریخ دهم: درس ۵ تا ۸ صفحه ۴۲ تا ۷۹ تاریخ دوازدهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۲ تا ۴۶	علیرضا کاهيوند	کیانا یوسف‌زاده مراج صالحی‌نژاد	۲۲	۲۹
جغرافیا	جغرافیای دهم: درس ۴ و ۵ صفحه ۲۲ تا ۴۶ جغرافیای دوازدهم: درس ۱ و ۲ صفحه ۱ تا ۳۷	علیرضا کاهيوند	وجه‌سادات مالوآجردی محمدعلی یوسفی	۲۹	۳۱
فلسفه و منطق	منطق دهم: درس ۳ صفحه ۲۰ تا ۲۶ فلسفه یازدهم: درس ۳ صفحه ۱۹ تا ۲۷ فلسفه دوازدهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۲۱	مجید پیرحسینلو	مهدی بادامه محمدحسین غلامی	۳۲	۳۷
اقتصاد	درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۴۲	سارا شریفی	فاطمه صفری محمدحسین غلامی محمدعلی یوسفی	۳۷	۴۰

پایه دهم

فصل چهارم: نمایش داده‌ها

۱- نمودارهای یک متغیر -

نمودار	توضیحات!	مثال
میله‌ای	- محور X: داده‌ها (یا مرکز دسته‌ها یا اسم دسته‌ها) - محور Y: فراوانی‌ها (یا درصدشان)	
نقطه‌ای	- بالای هر داده به اندازه فراوانی‌اش، نقطه قرار می‌دهیم. - مزیت: تمام داده‌ها از روی نمودار، قابل استخراج است.	
دایره‌ای	$\frac{\text{فراوانی داده}}{\text{تعداد کل داده‌ها}} = \frac{\text{زاویه}}{360^\circ}$	
جعبه‌ای	- روش سودمند برای نمایش دامنه‌ها و چارک‌ها - مناسب برای مقایسه چند مجموعه داده‌ها - سیبل چپ و راست به ترتیب min و max داده‌هاست.	

۲- نمودارهای چند متغیره -

۱	برای نمایش ۲ متغیر است.	
۲	پراکنش نگاشت	
۱	برای نمایش ۳ متغیر کمی است.	
۲	علاوه بر ۳ متغیر کمی اصلی، اطلاعات اضافی دیگری را می‌توانیم با استفاده از رنگ‌ها و طرح‌ها وارد نمودار جابجایی کنیم.	
۳	مختصات هر نقطه روی نمودار جابجایی به صورتی یک سه‌تایی مرتب است:	موقعیت مرکز دایره روی محور Y‌ها (V_1, V_2, V_3) مساحت موقعیت مرکز دایره روی محور X‌ها دایره
۴	متغیر سوم نمودار جابجایی، مقادیر منفی و صفر را نمی‌گیرد.	
۵	در نمودار جابجایی، برای متغیر سوم تناسب رویه‌رو را داریم:	$\frac{\text{مساحت دایره A}}{\text{مساحت دایره B}} = \frac{\text{متغیر سوم A}}{\text{متغیر سوم B}}$
۱	اسم دیگر آن، نمودار عنکبوتی است.	
۲	برای نمایش ۳ یا ۴ یا ۵ یا ... متغیر مناسب است.	
۳	زاویه بین دو شعاع متوالی آن از رابطه رویه‌رو به دست می‌آید:	$\frac{\text{زاویه}}{360^\circ} = \frac{\text{تعداد متغیرها}}{\text{تعداد متغیرها}}$
۴	اگر a زاویه بین دو شعاع متوالی نمودار راداری باشد، حاصل $\frac{360^\circ}{a}$ باید عددی طبیعی و بزرگ‌تر یا مساوی ۳ باشد.	
۵	روی هر شعاع نمودار راداری، تناسب مقابل را داریم:	$\frac{\text{مقدار متغیر}}{\text{بیشینه متغیر}} = \frac{\text{عقد روی شعاع}}{100}$

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

ریاضی

پایه دوازدهم

احتمال

۱ انواع آزمایش (پدیده)،

تعریف	مثال
تصادفی	نمی‌توان نتیجه آن‌ها را پیش از وقوع، به طور قطع تعیین کرد. برداشتن ۲ مهره از کیسه‌ای که ۴ مهره سفید و ۲ مهره سیاه دارد.
قطعی	می‌توان نتیجه آن‌ها را پیش از وقوع، به طور قطع تعیین کرد. برداشتن ۲ مهره از کیسه‌ای که ۶ مهره سیاه یکسان دارد.

۲ چند اصطلاح

تعریف	مثال در آزمایش پرتاب یک تاس
فضای نمونه	مجموعه‌ای تمام نتایج ممکن یک آزمایش تصادفی $S = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$
برآمد	به هر کدام از اعضای فضای نمونه، یک برآمد می‌گوییم. ۱ یا ۲ یا ۳ یا ۴ یا ۵ یا ۶
پیشامد	به هر زیرمجموعه از فضای نمونه، یک پیشامد می‌گوییم. مثلاً $\{2, 4\}$ یا $\{1, 4, 6\}$

۳ نکات پیشامد،

توضیح	مثال در آزمایش پرتاب تاس
دو پیشامد خاص	۱) پیشامد غیرممکن (نشدنی) $\rightarrow$ مجموعه تهی ($\emptyset$) ۲) پیشامد حتمی $\rightarrow$ مجموعه فضای نمونه (S)
تعداد پیشامدها	تعداد اعضای فضای نمونه p $2^p = 64$
کی یک پیشامد رخ می‌دهد؟	اگر نتیجه آزمایش، عضو پیشامد باشد، آن پیشامد رخ داده. اگر در پرتاب یک تاس، عدد ۳ بیاید، پیشامدهایی مثل $\{3, 4\}$ و $\{3\}$ رخ داده‌اند.

۴ تعداد اعضای فضای نمونه در آزمایش مهم،

آزمایش	تعداد اعضای S
پرتاب n سکه	2^n
پرتاب n تاس	6^n
پرتاب n سکه و m تاس	$2^n \times 6^m$
خانوادهٔ n فرزندی	2^n
جایگشت n شیء متمایز	$n!$
جایگشت r شیء از n شیء	$P(n, r) = \frac{n!}{(n-r)!}$
انتخاب r شیء از n شیء	$C(n, r) = \frac{n!}{(n-r)! r!}$

۵ مجموع اعداد دو تاس می‌تواند عددی از ۲ (هر دو تاس ۱ باشند) تا ۱۲ (هر دو تاس ۶ باشند) باشد.

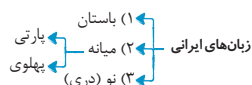
جدول زیر تعداد اعضای پیشامد مجموع اعداد دو تاس را نشان می‌دهد:

مجموع اعداد دو تاس	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
تعداد اعضای پیشامد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۵	۴	۳	۲	۱
قاعده برای حفظ کردن	قاعده $n-1$: یعنی اعداد سطر بالا را باید منهای ۱ کنیم تا اعداد سطر پایین به دست آید.					از هر ۲ قاعده $n-1$ و $n-1$ تا $13-n$ جواب می‌دهد.		قاعده $13-n$: یعنی ۱۳ را منهای اعداد بالا می‌کنیم تا اعداد پایینی به دست آید.			

پایه دهم

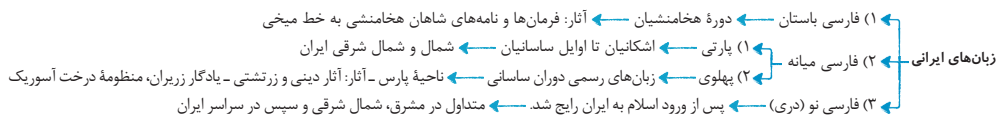
درس ۱۴: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری

زبان‌های ایرانی از نظر تاریخی،

(۱) زبان ایرانیان پیش از اسلام فارسی نامیده می‌شد. در ایران آثار فرهنگی سینه به سینه حفظ می‌شده است.

(۲) زبان‌هایی که در ایران و مناطق همجوار متداول بوده، ویژگی‌های مشترکی با هم دارند، به همین دلیل این مجموعه زبان‌ها را «گروه زبان‌های ایرانی» می‌نامند.

— سه قرن اول هجری —

- سقوط ساسانیان و از دست رفتن استقلال سیاسی ایران
- ادامه پیداکردن فعالیت‌های علمی و ادبی به زبان‌های فارسی، پهلوی و عربی
- در آغاز شکل‌گیری دولت نیمه‌مستقل طاهری
- پس از طاهریان شکل‌گیری دولت مستقل صفاری
- بعقوب لیث در پی ایجاد حکومت مستقل، تضعیف حکومت بغداد و بازگرداندن عظمت و اقتدار ایران بود.
- بعقوب لیث به کار رفتن زبان عربی را ممنوع کرد و فارسی دری را زبان رسمی قلمرو خود اعلام کرد.
- بعد از صفاریان، دولت سامانی و آل بویه پدید آمدند و فرصتی برای رشد و شناخت زبان فارسی دری، پدید آمد.

— قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم —

- مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی ایران
- شکوفایی نظم و نثر در این دوره
- در آغاز دولت سامانی روی کار آمد و رسم‌ها و سنت‌های فرهنگی کهن ایرانی رواج یافت.
- در زمان سامانیان بخارا مرکز فرهنگی
- تشویق شاعران فارسی‌گو توسط امیران صاحب فضل سامانی
- رواج زبان پارسی از سوی غزنویان برای ماندگاری حکومت نوپای خود
- قرن چهارم در مجموع دوران غلبه / رواج / حفظ / ارائه آداب و رسوم ملی بود.
- پایه حماسه ملی به زبان فارسی در این قرن گذاشته شد.
- عصر اندیشه استقلال ملی ایران، که امرای سامانی با تأکید بر زبان فارسی دری هویتی مستقل در برابر خلافت بغداد کسب می‌کنند.
- افزایش آمیختگی زبان فارسی دری با زبان عربی.
- دوره ترقی در همه زمینه‌های علمی
- وجود سخنورانی چون: رودکی / فردوسی / عنصری
- اصطلاحات علمی / ادبی / دینی / سیاسی از راه ترجمه متون عربی وارد فارسی دری می‌شود.

— شعر —

- سادگی فکری و روانی کلام شعر فارسی
- توجه به واقعیت بیرونی
- مفاهیم ذهنی فراتر از تعالیم کلی اخلاقی نمی‌رفت.
- خصیصه‌های شعر این دوره: (۱) استعاره‌های دلپذیر / تشبیهات گوناگون / به‌کارگیری انواع توصیف
- شعر پارسی به دست رودکی بنیاد نهاده شد. (رودکی: پدر شعر فارسی)

- ۶ رایج ترین انواع شعر: حماسی / مدحی / غنایی
- ۷ حماسه ملی ایران با فردوسی به اوج رسید.
- ۸ شعر مدحی به پیروی از شعر عربی معمول گشت.
- ۹ شعر غنایی ← رودکی / شهید بلخی
- ۱۰ شعر حکمی و اندرزی در این دوره (۴ و نیمه اول قرن ۵) به وجود آمد، ولی در دوران سلجوقیان به پختگی رسید.
- ۱۱ سرودن قصیده تمام و کمال اندرزی و موعظه و نصیحت ← کسائی مروزی (بعد از آن، ناصر خسرو راهش را ادامه داد).
- ۱۲ داستان سرایی / قصه پردازی / آوردن حکایات و مثلها ← در این دوره آغاز گشت.

نثر -

- ۱ نثر این دوره ساده و روان است.
- ۲ توجه نثر به موضوعات حماسی / ملی / تاریخی (هنوز اصطلاحات علمی و اشعار و امثال آن رایج نشده است).

برخی آثار نثر:

شاهنامه ابومنصوری	ترجمه تفسیر طبری	تاریخ بلعمی
۱ سال ۳۴۶ قمری ۲ تألیف به دست عده ای از دانشوران خراسان ۳ موضوع: تاریخ گذشته ایران ۴ فقط چند صفحه ای از مقدمه آن باقی مانده.	۱ اصل تفسیر ← محمد بن جریر طبری (به زبان عربی) ۲ جمعی از دانشمندان آن را به فارسی برگرداندند.	۱ اصل کتاب: تاریخ الرسل والملوک (نوشته طبری به زبان عربی) ۲ ابوعلی بلعمی به دستور منصور بن نوح سامانی آن را به فارسی برگرداند. ۳ بلعمی هنگام ترجمه، اطلاعات دیگری نیز به کتاب اضافه کرد و مطالبی را حذف کرد و آن را به صورت نسخه مستقلی به نام تاریخ بلعمی درآورد.

نکات مهم

- ۱ کتاب اوستا در دوره ساسانی به نگارش درآمد.
- ۲ به زبان پهلوی، «فارسی میانه» نیز می گفتند.
- ۳ آثار منظوم و منثور زبان پهلوی از میان رفته، ولی ترجمه عربی و فارسی بعضی از آن ها در دست است، مانند کلیله و دمنه و هزار و یک شب.
- ۴ آثار ادبی پهلوی غالباً مکتوب نبود.
- ۵ قطعات شعری پهلوی بازمانده اشعار تعلیمی و اخلاقی اند که در اندرنامه های منثور باقی مانده اند، مانند درخت آسوریک و یادگار زریران که هر دو اصل پارتی دارند.
- ۶ زبان دری، زبان محاوره و مکاتبه مقامات دولتی بوده است. (در دوره ساسانیان)
- ۷ یادگار زریران اثر غیر دینی است، اما رنگ دینی دارد.
- ۸ شاعران دربار غزنوی: عنصری / فرخی / منوچهری

درس ۵: هماهنگی پاره های کلام

- ۱ مصراع ها از قطعه های کوچک و هماهنگ تشکیل شده اند.
- ۲ به هر یک از پاره های مصراع رکن می گویند.
- ۳ هر رکن از بخش های کوچک تری به نام **هجا** تشکیل شده است. (هجا مقدار آوایی است که دهان با یک بار باز و بسته شدن ادا می کند).
- ۴ هجا از **واج** پدید می آید. (شکل نوشتاری واج را حرف می نامند).
- ۵ واج ها به دو دسته **مصوت** و **صامت** تقسیم می شوند.
- ۶ در زبان فارسی ۲۹ واج داریم که از این ۲۱ واج، ۶ تایشان مصوت هستند و ۲۳ واج دیگر، صامت هستند.

مصوت ها، «نَـ» مصوت های کوتاه و «ا، ی، و» مصوت های بلند هستند.

صامت ها، پ، ت، خ، چ و ...

مصراع ← رکن ← هجا ← واج ← صامت
مصوت

هجاهای زبان فارسی به ۳ دسته تقسیم می شوند:

عنوان هجا	نحوه قرار گرفتن	نشانه	مثال
کوتاه	صامت + مصوت کوتاه	U	چو (چ)، که (ک)، و
بلند	(الف) صامت + مصوت کوتاه صامت (ب) صامت + مصوت بلند	-	گل، سر، دل یا، سی، مو
کشیده	(الف) صامت + مصوت کوتاه + دو صامت (ب) صامت مصوت بلند + یک یا دو صامت	U- U-	برد، شبز، چهر دوست، آب، سیب

- شعر نو، در شعر نو، شاعران تساوی مصراع‌های شعری را ضروری نمی‌دانند، به همین سبب اول مصراع‌های شعر نو یکسان نیست.

مثال

«سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت
سرها در گریبان است
کسی سر بر نیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را
نگه جز پیش پا را دید نتواند
که ره تاریک و لغزان است ...» مهدی اخوان ثالث

نکته

- وزن آشکارترین ابزار موسیقایی شعر است.
- تعداد مصوّت‌های یک کلمه با تعداد هجاهای آن برابر است. چون هر هجا یک مصوّت دارد.
- هر هجا را همان‌طور که می‌خوانیم، می‌نویسیم تا در شمارش واج‌ها دچار اشکال نشویم. (تو ← ت / خواب ← خواب)
- در زبان فارسی هیچ واژه‌ای با مصوّت آغاز نمی‌شود.
- هجای کشیده ← هجای بلند + هجای کوتاه
- مصوّت بلند پیش از «ن» کوتاه به حساب می‌آید.
- دو مصراع یا بیت زمانی هم‌وزن‌اند که:
- (۱) تعداد هجاهای آن‌ها برابر باشد.
- (۲) هجای کوتاه و بلند آن‌ها در مقابل یکدیگر قرار گیرد.
- هجاهای پایانی اوزان شعر فارسی همیشه بلند محسوب می‌شود و اگر به جای آن کشیده یا کوتاه بیاید، هم‌چنان آن را هجای بلند می‌آوریم.
- در تست‌های وزن کلمات و تعداد واج کلمات، هر هجا را در می‌آوریم و کوتاهی، بلندی و کشیدگی آن را بررسی می‌کنیم.
- به عنوان مثال: انتخابات با عنکبوتی هم‌وزن نیست، زیرا هجای پایانی «انتخابات» کشیده است.
- کوچک‌ترین واحد آوایی زبان واج است.
- شکل نوشتاری مصوّت‌های «و» (وا) با صامت «و» (واو) یکسان است. دقت کنید تا به اشتباه نیفتید!

درس ۶: سجع و انواع آن

سجع، یکسانی دو واژه در واج یا واج‌های پایانی / وزن / یا هر دوی آن‌ها با هم است.

سجع هم در نثر و هم در شعر به کار می‌ورد.

فایده آن ایجاد موسیقی در نثر و افزایش موسیقی در شعر است.

(۱) سجع مطرف ← یکسانی واج یا واج‌های پایانی ۲ واژه (سال - کمال)

(۲) سجع متوازن ← یکسانی وزن واژه‌ها (دام - روز)

(۳) سجع متوازی ← هم یکسانی واج‌های پایانی هم یکسانی وزن واژه‌ها (مال - سال)

مثال

«مُلک بی‌دین باطل است و دین بی‌ملک ضایع» ← (باطل - ضایع ← سجع متوازن)
«همه کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خود به جمال» ← (کمال - جمال ← سجع متوازی)

نکته

- به کلماتی که در جمله سجع ایجاد کرده‌اند، «ارکان سجع» و به آهنگ برخاسته از آن‌ها «سجع» می‌گویند.
- آرایه سجع در کلامی دیده می‌شود که حداقل دو جمله باشد؛ زیرا سجع‌ها باید در پایان دو جمله بیایند. (یا در پایان مصراع و نیم‌مصراع)
- به شعر پاییزی که در آن سجع به کار رفته باشد، مسجع می‌گویند.
- ارزش موسیقایی سجع متوازی از همه سجع‌ها بیشتر است.
- فقط در نثر سجع باید در دو جمله باشد. در شعر یک جمله هم می‌تواند دارای سجع باشد.

پایه دوازدهم

درس ۲: پایه‌های آوایی ناهمسان

وزن‌واره‌های معرّفی شده -

وزن‌واره‌ها	فاعلاتن	فاعلات	مفاعِلن	مفاعِل	مفعول
علائم	--U-	U-U-	-U-U	UU-U	U--

وزن‌واره‌ها	مُستفَعِل	مُستفَعِل	مُستف	مفاعِل	فع
علائم	UU--	---	--	U--U	-U-
					-

وزن‌های معرّفی شده در درس دوم علوم و فنون دوازدهم که دارای پایه‌های آوایی غیرهمسان هستند، به همراه یک مثال خارج از کتاب:

۱) فاعلاتن مفاعِلن فَعْلَن (U-U-U-U-U-U)

مثال هر که در عاشقی تمام بود / پخته خوانش اگر چه خام بود

هر	ک	در	عا	ش	قی	ت	ما	م	بُ	دود
پخ	ت	خا	نش	آ	گر	چ	خا	م	بُ	دود
-	-	-	-	U	-	U	-	U	U	-
فاعلاتن			مفاعِلن				فَعْلَن			

۲) مفاعِلن فَعْلَتَن مفاعِلن فَعْلَن (U-U-U-U-U-U-U-U-U-U)

مثال بیا به میکده حافظ که بر تو عرضه کم / هزار صف ز دعا‌های مستجاب زده

پ	یا	ب	مید	ک	د	حا	فظ	ک	بر	ت	عر	ض	ک	نم
ه	زا	ر	صف	ز	د	عا	ها	ی	مس	ت	جا	ب	ز	د
-	U	-	U	-	U	-	-	U	-	U	-	U	U	-
مفاعِلن				فَعْلَتَن				مفاعِلن				فَعْلَن		

● هجای «د» در پایان مصرع دوم مطابق قاعده بلندبودن هجاهای پایانی مصرع، بلند محسوب می‌شود.

۳) مفتعلن فاعلات مفتعلن فع (U-U-U-U-U-U-U-U-U-U)

مثال خلوت دل نیست جای صحبت اُضداد / دیو چو بیرون رود، فرشته درآید (حافظ)

خل	و	ت	دل	نیسست	جا	ی	صح	ت	ت	اض	خداد
دیو	چ	بید	برون	ر	ود	ف	رش	ت	د	را	ید
-	U	U	-	U	-	U	-	U	U	-	-
مفتعلن			فاعلات				مفتعلن				
							قع				

● هجای «داد» در پایان مصرع دوم مطابق قاعده بلندبودن هجاهای پایانی مصرع، بلند محسوب می‌شود.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

علوم و فنون ادبی

دوازدهم انسانی مرحله هفتم

۴) مستغفلن مفاعیلُ مستغفلن فَعْل = مفعولُ فاعلاّت مفاعیلُ فاعلن (_ _ _ _ _ _ _ _)

مثال من چون کبوتران به وفا طوق دار او / او کعبه من و حرم از من دریغ داشت (خاقانی)

من	چُن	گ	بو	ت	ران	پ	وَ	فا	طو	ق	دا	ر	او
او	کعب	پ	ی	م	نُ	خ	رَ	مز	من	دَ	رِیغ	خ	داشت
-	-	-	U	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-
مستغفلن			مفاعِلُ			مستغفلن			فَعْل				
تقطیع این مصرع با ترتیب دیگر:													
من	چون	گ	بو	ت	ران	پ	وَ	فا	طو	ق	دا	ر	او
او	کعب	پ	ی	م	نُ	خ	رَ	مز	من	دَ	ریغ	خ	داشت
-	-	-	U	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-
مفعول			فاعلاّت			مفاعِلُ			فاعلن				

● هجاهای «ی» و «ن»، مطابق اختیار بلند تلفظ کردن هجای کوتاه انتهای کلمه بلند تلفظ شده‌اند تا با وزن شعر مطابق باشند.

● هجاهای «مَز» با به کار بستن اختیار حذف همزه ساخته شده: نرم از ← ز مَز

● هجای «داشت» در پایان مصرع دوم مطابق قاعده بلندبودن هجاهای پایانی مصرع، بلند محسوب می‌شود.

● صامت «ن» ساکن بعد از مصوّت بلند، هجای کشیده نمی‌سازد. در نتیجه هجای «این» کشیده نیست و بلند است.

۵) مستغیلُ فاعلاّت مستغف = مفعولُ مفاعلن فاعولن (_ _ _ _ _ _ _ _)

مثال گفتمی که وفا کنم جفا کردی / وز خود همه ظن من خطا کردی

گف	تی	ک	وَ	فا	کُ	نم	جَ	فا	کَر	دی	
وز	خُد	ه	م	ظَن°	ن	من	خَ	طا	کَر	دی	
-	-	U	U	-	U	-	U	-	-	-	
مستغولُ			فاعلاّت				مستغول				
تقطع این مصرع با ترتیب دیگر:											
گف	تی	ک	وَ	و	فا	کُ	نم	جَ	فا	کَر	دی
وز	خُد	ه	م	ظَن°	ن	من	خَ	طا	کَر	دی	
-	-	U	-	U	-	U	-	U	-	-	-
مفعول			مفاعلن				مفاعیلن				

* حرف دارای تشدید، دو بار تلفظ می‌شود. بار نخست به صورت ساکن و بار دوم با حرکت فتحه، کسره یا ضمه. مثال دیگر: شدّت ← شد ذت

۶) مستغیلُ مستغیلُ مستغیلُ مستغف = مفعولُ مفاعیلُ فاعولن (_ _ _ _ _ _ _ _)

مثال ما درس سحر در ره میخانه نهادیم / محصول دعا در ره جانانه نهادیم (حافظ)

ما	در	سِ	سَ	حَر	دَر	زَ	هَ	مِی	خَا	نِ	تَ	ها	دِیم	
مح	صو	لِ	دُ	عَا	دَر	زَ	هَ	جَا	نَا	نِ	تَ	ها	دِیم	
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	
مستغیلُ				مستغیلُ				مستغیلُ				مستغف		
تقطیع این مصرع با ترتیب دیگر:														
ما	در	سِ	سَ	تَ	حَر	دَر	زَ	هَ	مِی	خَا	نِ	نَ	ها	دِیم
مح	صو	لِ	دُ	عَا	دَر	زَ	هَ	جَا	نَا	نِ	تَ	نَ	ها	دِیم
-	-	U	-	-	U	-	U	-	-	U	U	-	-	U
مفعول				مفاعیلُ				مفاعیلُ				فاعولن		

● هجای «دِیم» در پایان هر دو مصرع، مطابق قاعده بلندبودن هجاهای پایانی مصرع، بلند محسوب می‌شود.

درس ۳: تناسب، تلمیح و تضمین

– بدیع در لغت: تازه و نو –

- اصطلاح بدیع در ادب فارسی، مجموعه آرایه‌های افزایش‌دهنده زیبایی لفظی و معنایی سخن
- بدیع لفظی، آرایه‌های مبتنی بر تغییرات آوایی و موسیقایی مثل: سجع، جناس و ترصیع
- بدیع معنوی، آرایه‌های مبتنی بر لطف تعبیر و زیبایی مانند: اغراق، ایهام، تضاد، مراعات نظیر، تلمیح و تضمین

– ۱- مراعات نظیر (تناسب) –

- مراعات در لغت، تناسب و هماهنگی^۱
- مراعات در اصطلاح ادبی، آوردن واژه‌هایی در سخن با ارتباط معنایی و یادآور یکدیگر (غیر از تضاد) – زیبایی‌آفرینی مراعات نظیر در تعامل واژه‌ها و منجر به لذت خواننده از دریافت این ارتباط معنایی

مثال خارج از متن کتاب درسی

- مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو / یادم از کشته خویش آمد و هنگام درو (حافظ)
- تیر از کمان چو رفت نیاید به شست باز / پس واجب است در همه کاری تأملی (سعدی)
- ارغوان جام حقیقی به سمن خواهد داد / چشم ترگس به شقایق نگران خواهد شد (حافظ)

– ۲- تلمیح –

- تلمیح در لغت: اشاره کردن به گوشه چشم
- تلمیح در اصطلاح ادبی: اشاره به داستان، آیه، حدیث و مثل در ضمن سخن، دلیل اهمیت هنری تلمیح: ایجاد حاصل از گنجاندن یک مفهوم بلند یا معانی بسیار در سخنی کوتاه با کم‌ترین واژه‌ها

مثال خارج از متن کتاب درسی

- پدردم روضه رضوان به دو گندم بفروخت / ناخلف باشم اگر من به جوی نفروشم (حافظ)
- (اشاره به خروج حضرت آدم از بهشت)
- شاه ترکان سخن مدعیان می‌شنود / شرمی از مظلمه خون سیاوشش باد (حافظ)
- (اشاره به قتل سیاوش در شاهنامه)
- بیستون کندن فرهاد نه کاری است شگفت / شور شیرین به سر هر که فتد کوه کن است (همای شیرازی)
- (اشاره به عشق فرهاد به شیرین و کوه‌کنی او در راه این عشق)
- آسمان بار امانت توانست کشید / قرعه کار به نام من دیوانه زدند (حافظ)
- (اشاره به آیه ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (۷۲/مراعات))

– ۳- تضمین –

- تضمین در لغت، ضمانت کردن و متعهدشدن به انجام کاری
- تضمین در اصطلاح علم بدیع، آوردن آیه، حدیث، مصراع، بیت، یا سخن شخصی دیگر در ضمن شعر یا کلام گاه با اشاره به نام آن شاعر یا نویسنده و گاه نیز بدون نام او به دلیل شهرت
- هدف و کارکرد تضمین، بیان بهتر مقصود خود با ایجاد تنوع در ذهن خواننده و التذاذ او و هم‌چنین نشان‌دادن آگاهی خود از موضوعات مختلف به بهترین وجه.

مثال خارج از متن کتاب درسی

- چه خوش گفت فردوسی پاک‌زاد / که رحمت بر آن تربت پاک باد (سعدی)
- «میاژار موری که دانه‌کش است / که جان دارد و جان شیرین خوش است»
- چشم حافظ زیر بام قصر آن حوری سرشت / شیوه جئات تجری تحت الانهار داشت (حافظ)
- برگرفته از آیات قرآن با این مضمون: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَوَّاتٌ تُجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ﴾ (۱۱/بروج)
- باطل است آن‌چه مدعی گوید، / خفته را خفته کی کند بیدار؟
- مرد باید که گیرد اندر گوش / ور نوشته‌است پند بر دیوار (سعدی)
- مصرعی که سعدی آن را به «مدعی» نسبت می‌دهد.

۱- به نظر می‌رسد مؤلفان کتاب درسی واژه «مراعات» را جمع تصور کرده‌اند چون در معنی لغوی آن «ها» گنجانده‌اند. در حالی که این واژه، مصدر باب «مفاعلة» عربی است؛ مثل «مساوات»، «ملاقات» و «مجازات».

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

جامعه‌شناسی

پایه دهم

درس ۵: جهان‌های اجتماعی (انسان، جهان‌های اجتماعی متنوعی پدید می‌آورد)

- نظم و همکاری میان اعضای موجودات زنده یکسان است؛ همکاری دستگاه تنفس و گردش خون در بدن انسان‌ها، همیشه و همه‌جا یکسان است. نظم و همکاری موجوداتی که به صورت جمعی زندگی می‌کنند (مانند زنبورها) نیز، طی عصرهای متمایز تغییر نمی‌کند.
- اما انسان‌ها این‌گونه نیستند و می‌توانند جهان‌های اجتماعی متفاوتی پدید آورند.

تفاوت میان جهان‌های اجتماعی –

- ➔ اگر ما تنها جهانی را ببینیم که در آن متولد شده‌ایم – ممکن است گمان کنیم جهان اجتماعی تنها یک شکل دارد.
- ➔ هنگامی که چشم خود را بر دیگر جوامع می‌گشاییم – به تنوع جهان‌های اجتماعی پی می‌بریم.
- ➔ یا وقتی به تاریخ گذشته خود رجوع می‌کنیم

نکته

- یک مثال در ارتباط با تنوع جهان‌های اجتماعی، تقسیم کار میان جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان در جهان غرب بود.
- ➔ در جهان غرب – وظیفه جامعه‌شناسی مطالعه جوامع صنعتی پیشرفته (غربی) بود.
- ➔ مردم‌شناسی به مطالعه جوامع ساده و ابتدایی (غیرغربی) می‌پرداخت.
- جامعه‌شناسان، جوامع ابتدایی را متعلق به گذشته بشر می‌پنداشتند؛ اما مردم‌شناسان به عمق اشتباه جامعه‌شناسان پی بردند. ➔ از این رو – یکی از مهم‌ترین انتقادات به خودمداری فرهنگ غرب و تصور ساده آن‌ها از سایر فرهنگ‌ها را مردم‌شناسان مطرح کردند.

علت تفاوت و تنوع جهان‌های اجتماعی –

- رفتار سایر موجودات، ناآگاهانه و غریزی است. ➔ بنابراین دارای یک شیوه زندگی هستند.
- ➔ انسان‌ها آگاه و خلاق هستند.
- در مقابل ➔ در مقابل فرهنگی که به آن‌ها از طریق تربیت منتقل می‌شود، منفعل نیستند و فعال و تأثیرگذارند.
- ➔ نتیجه، تنوع آگاهی و معرفت انسان‌ها و همچنین تنوع اراده و اختیار آن‌ها، سبب پیدایش جهان‌های اجتماعی مختلف می‌شود.

نوع تفاوت میان جهان‌های اجتماعی مختلف –

- براساس تقسیم‌بندی اجزای جهان اجتماعی به لایه‌های مختلف، تفاوت‌های مختلفی نیز در جهان اجتماعی پدید می‌آید:

تفاوت‌های مربوط به لایه‌های سطحی جهان اجتماعی (هنجارها و نمادها)	● از نوع تفاوت‌هایی است که درون یک جهان اجتماعی واحد رخ می‌دهد.
تفاوت‌های مربوط به لایه‌های عمیق جهان اجتماعی (ارزش‌ها و عقاید)	● درون یک جهان اجتماعی پذیرفته می‌شود.
	● جهان اجتماعی را به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌کند.
	● از نوع تفاوت‌های میان جهان‌های اجتماعی مختلف است.

تاریخ (سرگذشت و سرنوشت) جهان‌های اجتماعی

- در ارتباط با این‌که آیا جهان‌های اجتماعی، مسیرهای رشد یکسانی دارند یا متفاوت عمل می‌کنند، دو نظر وجود دارد:

جهان‌های اجتماعی در طول هم	جهان‌های اجتماعی در عرض هم
● عده‌ای از جامعه‌شناسان، از جمله آگوست کنت، اسپنسر، دورکیم و مارکس، معتقدند جهان‌های اجتماعی شبیه یکدیگرند و مسیر یکسانی را طی می‌کنند. ● معتقدند همه جهان‌های اجتماعی شبیه یکدیگر موجود زنده‌اند و تفاوت آن‌ها، همانند تفاوتی است که موجود زنده در مراحل مختلف رشد خود را طی می‌کند. ● در این دیدگاه، همه جوامع در یک خط قرار می‌گیرند و جوامع عقب‌مانده، باید جوامع پیشرفته را الگوی حرکت خود قرار دهند. این موضوع منجر به شکل‌گیری نظریه استعمار شده است که امروزه به استعمار تبدیل شده است. ● مطابق با این دیدگاه، دورکیم، حرکت جوامع بشری را به دو مرحله تقسیم می‌کند: (۱) جوامع مکانیکی، در آن تقسیم کار شکل نگرفته است یا در حد ساده و ابتدایی (مانند تقسیم کار سنی و جنسی) است. (۲) جوامع ارگانیکی، در آن تقسیم کار گسترده وجود دارد.	● عده دیگری از اندیشمندان، از جمله مردم‌شناسان معتقدند جهان‌های اجتماعی متنوع‌اند و فرهنگ و تمدن مناسب خود را به وجود می‌آورند. ● معتقدند تفاوت میان جهان‌های اجتماعی، همانند تفاوت دو گونه متفاوت (مانند شیر و آهو) است. ● مطابق با این دیدگاه، جهان‌های اجتماعی مختلف، با روابط متقابلی که دارند، می‌توانند به صورت سالم و فعالانه از یکدیگر تجربه کسب کنند؛ اما نمی‌توانند مسیر دیگری را ادامه دهند. ● مردم‌شناسان، براساس این دیدگاه، از جهان‌های اجتماعی متفاوت همچون غرب، اسلام، چین و هند یاد می‌کنند.

درس ۶: پیامدهای جهان اجتماعی (درهایی که جهان اجتماعی به روی ما می‌گشاید و درهایی که می‌بندد)

آیا جهان اجتماعی صرفاً تابع خواست و اراده افراد است؟

- افراد انسانی با آگاهی و اراده خود به کنش اجتماعی می‌پردازند و با همین کنش‌ها در ساختن جهان اجتماعی و تداوم آن مشارکت می‌کنند.
- ما در جهانی زندگی می‌کنیم که به واسطه گذشتگان پدید آمده است به عبارت دیگر سهم مردگان در ساختن جهان اجتماعی، بیشتر از سهم زندگان است.
- با آگاهی و اراده افراد انسانی پدید می‌آید.
- جهان اجتماعی پس از آن که با کنش انسان‌ها تحقق پیدا کرد، پیامدها و الزام‌هایی را به دنبال آورد که وابسته به قرارداد و اراده تک‌تک افراد نیست. این پیامدها خود، موقعیت جدیدی (فرصت‌ها و محدودیت‌ها) را برای کنش‌ها و انتخاب‌های بعدی ما فراهم می‌آورد.
- جهان اجتماعی را می‌توان همچون خانه‌ای در نظر گرفت که انسان می‌سازد؛ دلی این خانه پس از ساخته شدن، الزام‌ها و پیامدهایی برای انسان پدید می‌آورد که رفتار و زندگی او را متأثر می‌سازد.
- ساختن جهان اجتماعی جدید
- ما انسان‌ها در جهانی دیده می‌گشاییم که توسط گذشتگان ما پدید آمده است؛ جهانی که باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای آن شکل گرفته‌اند و به فعالیت اجتماعی ما شکل می‌دهند.
- اما هر یک از انسان‌ها، در برابر نتایج کنش گذشتگان، صرفاً کشگری منفعل و مجبور نیستند.
- بلکه می‌توانند (۱) در جهت تداوم، گسترش و پیشرفت جهان موجود حرکت کنند.
- (۲) در مسیر حرکت به سوی جهان اجتماعی جدید گام بردارند.
- هر جهان اجتماعی تا زمانی که از طریق مشارکت اجتماعی افراد پابرجاست پیامدهای آن نیز باقی است.
- با تغییر و برداشته شدن الزام‌هایش به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌شود و الزام‌های جدیدی به وجود می‌آورد.

پیامدهای جهان اجتماعی فرصت‌اند یا محدودیت؟

- بخش‌های مختلف جهان اجتماعی، فرصت‌ها و محدودیت‌هایی دارند. فرصت‌ها و محدودیت‌ها به یکدیگر وابسته‌اند و هیچ‌کدام بدون دیگری محقق نمی‌شوند.
- به عبارت دقیق‌تر فرصت‌ها و محدودیت‌ها، دو روی یک سکه‌اند.
- بنابراین، هر پدیده‌ای در جهان اجتماعی، دارای فرصت‌ها و محدودیت‌هایی است:
- اجرای این مقررات برای رانندگان و عابران محدودیت‌هایی پدید می‌آورد.
- قوانین راهنمایی و رانندگی عمل کردن به آن‌ها، فرصت رفت‌وآمد ایمن و سریع را به دنبال دارد.
- مثال زبان، دستور و قواعد پیچیده‌ای دارد که منجر به محدودیت مردمی که با آن زبان سخن می‌گویند، می‌شود.
- این پدیده، فرصت ارتباط با هم‌زبانان و مبادله معنای پیچیده را فراهم می‌آورد.
- نتیجه هر جهان اجتماعی، براساس عقاید و ارزش‌های خود، افق‌ها و ظرفیت‌های جدیدی برای انسان فراهم می‌کند و ممکن است ظرفیت‌ها و توانمندی‌های دیگر بشر را نادیده بگیرد.
- جهان‌های اجتماعی مختلف را می‌توان براساس (۱) آفران‌ها برخی از جهان‌های اجتماعی، استعدادها یا سرمایه‌های معنوی انسان را نادیده می‌گیرند یا فرصت شکوفایی فطرت آدمی را فراهم نمی‌آورند.
- و ارزش‌های آن‌ها (۲) فرصت‌ها و محدودیت‌هایی که به برخی دیگر، مانع بسط ابعاد دنیوی وجود انسان می‌شوند و نسبت به نیازهای مادی و دنیوی انسان بی‌توجه‌اند و با دنبال می‌آورند، ارزیابی کرد.
- رویکرد دنیابگیز خود، از توانمندی‌های آدمی برای آباد کردن این جهان استفاده نمی‌کنند.

نکته

- فرصت‌ها و محدودیت‌ها یا بایدها و نبایدهای جهان اجتماعی به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می‌شود.
- فرصت‌ها، بایدها - حقوق
- محدودیت‌ها، نبایدها - تکالیف

تقسیم‌بندی جهان‌های اجتماعی براساس فرهنگ آن‌ها

- جهان‌های اجتماعی را براساس فرهنگ آن‌ها، به دو نوع دنیوی و معنوی تقسیم می‌کنند. جهان معنوی نیز، دو نوع توحیدی و اساطیری دارد. هر یک از این جهان‌ها، ویژگی‌هایی دارند و رفتار خاصی نسبت به طبیعت انجام می‌دهند:
- جهان دنیوی
- دارای فرهنگ دنیوی است و به آن سکولار نیز می‌گویند. منظور از فرهنگ سکولار، فرهنگی است که عقاید و ارزش‌های آن، مربوط به همین جهان است.
- ویژگی در این فرهنگ با جهان دیگر به طور کلی انکار می‌شود.
- یا در محدوده منافع برای خواسته‌های این جهانی بشر دارد، پذیرفته می‌شود.
- جهان دنیوی، همه ظرفیت‌ها و استعداد‌های انسان را در خدمت دنیا به کار می‌گیرد و ظرفیت‌ها و خواسته‌های معنوی انسان‌ها را به فراموشی می‌سپارد.

تصویر از طبیعت → در جهان دنیوی، طبیعت هیچ‌گونه معنا، هدف و غایتی ندارد و صرفاً ماده خامی در اختیار انسان است که می‌تواند به میل خود در آن دخل و تصرف کند. بهره‌وری‌های بی‌نظیر و بحران‌های زیست محیطی کنونی، محصول همین دیدگاه است.

جهان معنوی -

ویژگی، جهان معنوی، فرهنگ معنوی دارد. این فرهنگ، هستی را فراتر از طبیعت می‌بیند و زندگی این جهان را در سایه حیات برتر، مقدس و متعالی می‌گرداند. انسان در این فرهنگ → از محدوده مرزهای این جهان عبور می‌کند. چهره آسمانی و ملکوتی پیدا می‌کند.

دو نوع ویژگی توحیدی و اساطیری دارد → توحیدی، فرهنگ اسلام و انبیای الهی که تفسیری توحیدی و الهی از انسان ارائه می‌دهند، فرهنگ جهان توحیدی است. در جهان توحیدی، طبیعت موجودی زنده و آیت و نشانه خداوند حکیم و به خواست او مسخر انسان است و انسان، خلیفه الهی و مسئول عمران و آبادانی متصرفات است. اساطیری، فرهنگ اساطیری دارد که به خداوندگاران و قدرت‌های فوق طبیعی قائل است و محصول انحراف بشر از فرهنگ توحیدی است. جهان اساطیری طبیعت را قلمرو قدرت‌های فوق طبیعی و محصور رازها و افسون‌های آن‌ها می‌بیند و با محور دانش ابزاری متناظر با طبیعت، امکان بهره‌وری معقول از طبیعت را دور از دسترس می‌سازد.

فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان متجدد کدام‌اند؟

- منظور از جهان متجدد، غرب بعد از رنسانس، یعنی جهان غرب در چهارصد سال اخیر است.
- اندیشمندانی از جمله ماکس وبر، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های این جهان اندیشیده‌اند. ماکس وبر، جامعه‌شناس آلمانی، فرصت‌ها و محدودیت‌های این جهان را چنین برمی‌شمارد:

ویژگی	توضیحات
رویکرد دنیوی و این جهانی	- جهان متجدد، رویکردی دنیوی و این جهانی دارد. - این جهان، در جهت تسلط بر این عالم و بهره‌مندی از زندگی دنیوی گام برمی‌دارد.
گسترش عقلانیت ابزاری	- در این جهان، آدمیان متوجه اهداف دنیوی‌اند و برای رسیدن به این اهداف، از علوم تجربی استفاده می‌کنند. - با روش تجربی و فناوری حاصل از آن، قدرت پیش‌بینی و پیشگیری از حوادث و مسائل طبیعی و مسلط شدن بر آن‌ها را به انسان می‌دهند. - رشد این علوم و فناوری حاصل از آن، برای تسلط بر طبیعت و جامعه را گسترش عقلانیت ابزاری می‌گویند.
فقس آهنین	- شعر مرتبط: قوت افراگ از علم و فن است. / از همین آتش چراغش روشن است «اقبال لاهوری» - در جهان متجدد، کنش‌هایی که اهداف دنیوی را به وسیله علوم تجربی تعقیب می‌کنند، به شدت رواج می‌یابند. رواج این دسته از کنش‌های حسابگرانه معطوف به دنیا، عرصه را بر سایر کنش‌های انسانی تنگ می‌کند. این وضعیت به تدریج انسان‌ها را اسیر نظام اجتماعی پیچیده‌ای می‌سازد که مثل فقس آهنین، همه ابعاد وجود آنان را احاطه می‌کند. - از این روند، به از دست رفتن اراده و آزادی انسان‌ها یاد می‌شود.
طرد عناصر معنوی و مقدس	- در جهان متجدد، عناصر معنوی و مقدس طرد می‌شوند. - الف) همه در اختیار و کنترل بشرند. ب) به وسیله انسان به کار گرفته می‌شوند، دگرگون می‌شوند و به مصرف می‌رسند. پ) هیچ‌گونه قداستی ندارند.
زوال عقلانیت ذاتی (از دست رفتن دانش اهداف و ارزش‌ها)	- شعر مرتبط: در نگاهش آدمی آب و گل است / کاروان زندگی بی‌منزل است «اقبال لاهوری» - جهان متجدد، فقط علومی را که با روش‌های تجربی به دست می‌آیند، علم می‌داند و علومی که از روش‌های فراتجربی (عقلانی و وحیانی) استفاده می‌کنند، علم نمی‌شناسد. ۱) امکان ارزیابی آرمان‌ها و ارزش‌های بشری (که پدیده‌هایی فراتجربی‌اند)، از دست می‌رود. ۲) دآوری درباره ارزش‌ها و آرمان‌ها، به تمایلات افراد و گروه‌های متفرق سپرده می‌شود.

درس ۷: ارزیابی جهان‌های اجتماعی

(جهان‌های اجتماعی را چگونه ارزیابی و داوری کنیم؟)

قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی کدام‌اند؟

- مردمی که در یک جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، اهداف و ارزش‌های مشترکی دارند. ارزش‌ها، راهنمای کنش اعضای جهان اجتماعی‌اند. وقتی مردم به ارزش‌ها عمل کنند، ارزش‌ها به واقعیت تبدیل می‌شوند.
- به مجموعه اهداف و ارزش‌های مشترکی که اعضای یک جهان اجتماعی خواهند رسیدن به آن‌ها هستند، آرمان اجتماعی می‌گویند.
- تعریف آرمان اجتماعی → آرمان اجتماعی تصور اعضای جهان اجتماعی از وضعیت مطلوب فرهنگ، سیاست، اقتصاد، خانواده و ... است.

نگته

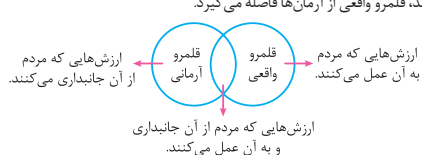
آرمان‌های جهان اجتماعی، در ارزش‌ها متبلور می‌شود.

● قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی:

قلمرو آرمانی	شامل ارزش‌هایی است که مردم یک جامعه از آن جانبداری می‌کنند و رعایت آن‌ها را لازم می‌دانند، اما در عمل ممکن است برخی از آن‌ها را نادیده بگیرند.
قلمرو واقعی	شامل ارزش‌هایی است که مردم به آن عمل می‌کنند.

– رابطه قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی –

- قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی به روی یکدیگر گشوده‌اند و مرز آن‌ها براساس عمل مردم تغییر می‌کند.
- یعنی: هر اندازه مردم مطابق ارزش‌ها عمل کنند، به همان اندازه آرمان‌ها وارد قلمرو واقعی جهان اجتماعی می‌شوند.
- اگر مردم به ارزش‌هایی که در قلمرو آرمانی جامعه رعایت آن‌ها لازم می‌دانند عمل نکنند، قلمرو واقعی از آرمان‌ها فاصله می‌گیرد.
- برنامه‌ریزان فرهنگی هر جامعه، همواره تلاش می‌کنند تا از طریق **تعلیم و تربیت**، زمینه تحقق بیشتر آرمان‌ها و ورود آن‌ها به قلمرو واقعی جهان اجتماعی را فراهم کنند.

– قلمرو واقعی و آرمانی جهان اجتماعی را چگونه ارزیابی کنیم؟ –

- واقعیت‌های هر جهان اجتماعی را، می‌توان در پرتو **آرمان‌های آن** ارزیابی کرد.
- اما خود آرمان‌ها نیز باید ارزیابی شوند تا درستی یا نادرستی آن‌ها مشخص شود. آرمان‌ها از طریق **حق یا باطل بودن** ارزیابی می‌شوند.

بخش باطل جهان اجتماعی	هر بخش از جهان اجتماعی است که به لحاظ علمی قابل دفاع نباشد و براساس خرافات شکل گرفته باشد.
بخش حق جهان اجتماعی	بخش‌هایی از جهان اجتماعی است که از لحاظ علمی صحیح و مطابق فطرت انسان‌ها باشد.

– ملاک تشخیص حق و باطل بودن –

- حق و باطل بودن هر لایه از جهان اجتماعی، با **علم متناسب با همان لایه** شناخته می‌شود.
- مثال، علوم تجربی توان دآوری دربارهٔ **فنون و روش‌های اجرایی** را دارند. مثلاً درست یا نادرست بودن شیوهٔ مداوای بیماران را می‌توان با روش‌های تجربی شناخت.
- حق و باطل بودن ارزش‌ها و عقاید کلان دربارهٔ انسان و جهان را با روش‌ها و علوم تجربی نمی‌توان شناخت. علوم مبتنی بر عقل و وحی، دو ابزار مهم برای شناخت عقاید ارزش‌ها هستند.
- جهان‌های اجتماعی که (۱) علم را به روش تجربی محدود می‌کنند و (۲) عقل و وحی را به عنوان دوروش علمی معتبر نمی‌دانند، نمی‌توانند از حق و باطل بودن عقاید و آرمان‌ها سخن بگویند.
- پدیده‌هایی هستند که صرفاً در قلمرو آرمانی و واقعی جوامع انسانی پدید می‌آیند.
- از نظر این جوامع، عقاید و ارزش‌ها ما فقط می‌توانیم بودن یا نبودن این ارزش‌ها را بشناسیم.
- برای دآوری دربارهٔ آن‌ها راهی نداریم.

● علوم اجتماعی، اگر علم را به معنای تجربی آن محدود نکنند، می‌تواند دربارهٔ حق یا باطل بودن واقعیت‌ها و آرمان‌های جهان اجتماعی دآوری کند.

– آیا حق و باطل، تابع جهان‌های اجتماعی‌اند؟ –

- حدود قلمرو واقعی و آرمانی هر جهان اجتماعی دستخوش تغییر می‌شود و از جامعه‌ای به جامعهٔ دیگر متفاوت است:
- پدیده‌ای در یک جهان اجتماعی در قلمرو آرمانی قرار می‌گیرد و در جهان اجتماعی دیگری در قلمرو واقعی قرار دارد.
- مثال، امنیت، برای یک کشور آشوب‌زده، پدیده‌ای در قلمرو آرمانی و برای یک جامعهٔ بسامان، در قلمرو واقعی است.
- در یک جهان اجتماعی نیز، پدیده‌ای در زمانی آرمان محسوب می‌شود و در زمان دیگر لباس واقعیت می‌پوشد.
- مثال، استقلال سیاسی در ایران پیش از انقلاب اسلامی، یک آرمان بود که با انقلاب اسلامی، به یک واقعیت تبدیل شد.

– نسبت میان حق و باطل و قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی –

- حقایق ثابت هستند؛ حق و باطل بودن عقاید، ارزش‌ها، کنش‌ها، براساس آگاهی یا جهل، توجه یا بی‌توجهی مردم جهان‌های اجتماعی مختلف نسبت به آن‌ها تعیین نمی‌شود.
- یعنی برای جهان‌های اجتماعی مختلف: امکان انحراف از حق و پذیرش باطل وجود دارد.
- امکان خروج از باطل و قبول حق وجود دارد.
- جهان‌های اجتماعی می‌توانند بر مدار حق و باطل بچرخند؛ اما حق و باطل بر مدار بیش و گرایش آن‌ها، دچار تغییر نمی‌شود.

جوامع مختلف	
با ایمان به عقاید و ارزش‌های حقیقی، آن‌ها را به قلمرو آرمانی خود وارد می‌کنند. اگر هنجارها و اعمال خود را براساس این عقاید و ارزش‌ها سامان دهند، آن‌ها را به قلمرو واقعی وارد نموده‌اند.	اگر حقایق را نشناسند و به آن ایمان نیاورند یا اگر ایمان خود را نسبت به حقایق را از دست بدهند. از حق گسسته و به سوی باطل گام برمی‌دارند.

♦♦ درس ۸: هویت (من کیستم؟) ♦♦

– هویت و ابعاد آن –

هویت	
آن چیزی است که در پاسخ به پرسش «کیستی؟» می‌آید.	شخص با آن از افراد و اشیای دیگر متمایز می‌شود.
	با نوعی احساس مثبت یا منفی همراه است.

– ابعاد هویتی انسان –

ویژگی‌های هویتی انسان را براساس سه ملاک تقسیم می‌کنند:

- ۱ نقش انسان در ساختن ویژگی‌های هویتی،
 - ← ویژگی‌های اکتسابی: این ویژگی‌های هویتی را خودمان شکل می‌دهیم یا در شکل‌گیری آن نقش و سهم بسیاری داریم.
 - ← مثال، صفات اخلاقی و روانی مانند خوش‌اخلاق یا بداخلاق بودن
 - ← ویژگی‌های انتسابی: ما در شکل‌گیری این ویژگی‌های هویتی نقشی نداریم.
 - ← مثال، مکان و زمان تولد یا دختر و پسر بودن
- ۲ تغییرپذیری ویژگی‌های هویتی:
 - ← ویژگی‌های ثابت: در طول زندگی تغییر نمی‌کند.
 - ← مثال، زمان و مکان تولد
 - ← ویژگی‌های متغیر: در طول زندگی، ممکن است دچار تغییر شود.
 - ← مثال، جایگاه فرد در جهان اجتماعی
- ۳ فردی یا اجتماعی بودن ویژگی‌های هویتی،
 - ← ویژگی‌های فردی: بدون ارتباط با دیگران، این ویژگی وجود دارد.
 - ← مثال، زرتگی یا تبلی، صبوری یا زودرنجی
 - ← ویژگی‌های اجتماعی: فرد بدون ارتباط با دیگران یا عضویت در گروه‌های اجتماعی، نمی‌تواند این ویژگی‌ها را داشته باشد.
 - ← مثال، ایرانی بودن، کارمند بودن، فرزند سوم خانواده بودن و ...

♦♦ هویت فردی و اجتماعی چه شباهتی با هم دارند؟ ♦♦

- انسان‌ها، علاوه بر هویت اجتماعی، دارای هویت فردی نیز هستند. هویت فردی انسان نیز، به دو بخش جسمانی و نفسانی تقسیم می‌شود. بنابراین سه بعد هویت انسان، از یکدیگر متمایز هستند:

- ۱ بعد جسمانی (طبیعی، بدن)
 - ۲ بعد نفسانی (نفس و ویژگی‌های روانی و اخلاقی)
 - ۳ بعد اجتماعی (نقش و عضویت فرد در جهان اجتماعی)
- سه بعد مذکور، از یکدیگر جدا نیستند و با یکدیگر، تعامل و ارتباط دوسویه دارند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند:

- (الف) رابطه دوسویه جهان طبیعی و جهان نفسانی:
- ۱ تأثیر جهان طبیعی بر جهان نفسانی مثال
ترشح بیش از اندازه غده تیروئید، موجب عصبانی شدن انسان می‌شود.
 - ۲ تأثیر جهان نفسانی بر جهان طبیعی مثال
برخی از بیماری‌های جسمانی با کمک قوای روانی درمان می‌شود.
 - ۲ برای هر کاری که نیت و اراده آدمی در انجام آن قوی باشد، بدن دچار ضعف و ناتوانی نمی‌شود.
- (ب) رابطه دوسویه جهان طبیعی و جهان اجتماعی:
- ۱ تأثیر جهان طبیعی بر جهان اجتماعی مثال
در شرایط اقلیمی متفاوت، شیوه زندگی اجتماعی مردم متفاوت است.
 - ۲ تأثیر جهان اجتماعی بر جهان طبیعی مثال
زندگی اجتماعی انسان‌ها، طبیعت را تهدید می‌کند.

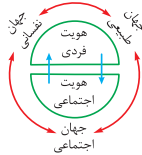
(پ) رابطه دسویه جهان اجتماعی و جهان نفسانی،

مثال (۱) تأثیر جهان نفسانی بر جهان اجتماعی ← (۱) یک انسان باتقوا جهانی را تغییر می‌دهد.

مثال (۲) تأثیر جهان اجتماعی بر جهان نفسانی ← (۲) امام خمینی (ره) با تقوای خود، توانستند مسیر تاریخ جامعه ایران، امت اسلام و جهان امروز بشریت را دگرگون سازند.

مثال (۳) تأثیر جهان اجتماعی بر جهان نفسانی ← جهان اجتماعی مانع شکوفایی برخی اخلاقیات می‌شود.

● هر شش رابطه بالا را می‌توان در شکل مقابل مشاهده کرد:

– تناسب و سازگاری هویت فردی و اجتماعی –

← هویت هر جهان اجتماعی

← قواعد، هنجارها و نمادهای هر جهان اجتماعی ← براساس عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌های جهان اجتماعی شکل می‌گیرد.

● از این مسئله، سه نتیجه حاصل می‌شود:

① هویت اجتماعی هر فرد، درون جهان اجتماعی و براساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد.

← در جامعه قبیله‌ای، هویت اجتماعی افراد براساس جایگاه قبیله‌ای آن‌ها مشخص می‌شود.

← در جامعه سرمایه‌داری، هویت افراد بیشتر به ثروت و توان اقتصادی آن‌ها وابسته است.

مثال ← در جامعه دینی، هویت اجتماعی افراد براساس عقاید و ارزش‌هایی است که آن دین محترم می‌شمارد.

← اسلام، هویت افراد را با تقوا، علم و عدالت ارزیابی می‌کند.

② هر جهان اجتماعی براساس هویت خود، با طبیعت و بدن آدمی تعامل می‌کند.

مثال ← نگاه دنیوی جهان متجدد و ارزش‌های آن به گونه‌ای است که هر دخل و تصرفی را در طبیعت مجاز می‌داند.

← در جهان معنوی اسلام، طبیعت به عنوان موجودی زنده، آیت و نشانه خداوند محسوب می‌شود.

③ هر جهان اجتماعی بنا به هویت خود، با نوعی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است و زمینه پیدایش و رشد همان هویت را فراهم می‌آورد و امکان پیدایش و رشد انواع دیگر را تضعیف می‌کند.

مثال ← جهان متجدد به تناسب رویکرد این جهانی خود، با آن دسته از ویژگی‌های اخلاقی و روانی سازگار است که در ارتباط با آرمان‌ها و ارزش‌های دنیوی آن شکل گیرند (مانند فردگرایی، دم غنیمت‌شماری، انضباط، تیرج و ...).

← جهان متجدد با بسیاری از ویژگی‌های اخلاقی که براساس ارزش‌های معنوی و الهی وجود انسان شکل گرفته باشند (مانند قناعت، حیا، بندگی خدا، تقوا، خوف و رجا الهی و ...) سازگار نیست.

– خودآگاهی یا ناخودآگاهی؟ –

بخشی از هویت آگاهانه است ← یعنی آن را می‌شناسیم یا دیگران به آن پی می‌برند و برایمان بازگو می‌کنند.

بخشی دیگر از هویت ناآگاهانه است ← یعنی برای ما پنهان است و آن را نمی‌شناسیم.

ما درباره ویژگی‌های هویتی که به آن‌ها آگاه نیستیم ← تأمل می‌کنیم و از دیگران برای شناخت آن کمک می‌گیریم.

← نزد مشاوران، روان‌شناسان و روان‌کاوان می‌رویم.

← جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان، درباره ابعاد اجتماعی هویت بحث می‌کنند و نظر می‌دهند.

← فیلسوفان مباحث گسترده‌ای درباره هویت دارند.

← پیامبران و اولیای الهی از دیرباز درباره ابعاد هویت فردی و اجتماعی انسان و همچنین درباره غفلت و فراموشی انسان‌ها از خویش سخن گفته‌اند.

نکته

تردید نداریم که گاه، در شناخت ویژگی‌های هویتی خود و دیگران، دچار خطا و اشتباه می‌شویم. وجود نظریات متفاوت درباره هویت ← نشانه این است که امکان خطا و اشتباه در شناخت هویت وجود دارد.

پایه دوازدهم

درس ۲: علوم اجتماعی

● اجتماعی که در آن زندگی می‌کنیم، بر رفتار ما اثر می‌گذارد و ما نیز با کنش‌های خود، بر آن تأثیر می‌گذاریم. مطالعه علمی این اجتماعات، به شکل‌گیری علوم اجتماعی انجامید.

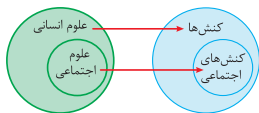
← به دانش‌هایی گفته می‌شود که اجتماعات انسانی و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر کنش‌ها و شیوه زندگی ما و همچنین اثرپذیری آن‌ها از کنش‌ها و شیوه زندگی ما را به روش علمی مطالعه می‌کند.

← کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن (پدیده‌های اجتماعی) را بررسی می‌کند.

موضوع علوم -

علوم طبیعی	موضوع علوم طبیعی، پدیده‌های طبیعی هستند. پدیده‌های طبیعی، به تصمیم و اقدام انسان‌ها وابسته نیستند، بلکه مستقل از اراده انسان‌ها وجود دارند. فعالیت‌های غیر ارادی بدن انسان، کنش نیستند؛ بنابراین در علوم طبیعی بحث می‌شوند، نه علوم انسانی.
علوم انسانی	درباره کنش‌های انسان و آثار و پیامدهای آن بحث می‌کند؛ مثل اقتصاد و روان‌شناسی.
علوم اجتماعی	کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن را مطالعه می‌کند. علوم اجتماعی جزئی از علوم انسانی است و علوم انسانی، عام‌تر از علوم اجتماعی است. بنابراین، برخی علوم انسانی در زمره علوم اجتماعی نیستند.
فلسفه	موضوع آن، اصل وجود است؛ یعنی به موجودی خاص نمی‌پردازد؛ بلکه قوانین کلی موجودات را شناسایی می‌کند؛ مانند قانون علیت؛ بنابراین فلسفه، دانشی مستقل است.

ارتباط علوم انسانی و علوم اجتماعی -

در این زمینه، سه دیدگاه وجود دارد:

- 1 علوم انسانی و علوم اجتماعی یکی هستند.
- 2 موضوع علوم انسانی و علوم اجتماعی، یکسان است و درباره امور انسانی بحث می‌کنند؛ اما روش آن‌ها متفاوت است.
 - روش علوم اجتماعی (جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی و ...) ← روش تجربی (طبیعی)
 - روش علوم انسانی (هنر، فلسفه علوم اجتماعی و ...) ← روش‌های غیر تجربی
- 3 علوم انسانی و اجتماعی موضوعات متفاوتی دارند. این نگاه وجود انسان را به ابعاد اجتماعی‌اش تقلیل نمی‌دهد و کنش‌های انسان را به کنش‌های اجتماعی او فرو نمی‌کاهد.

فواید علوم -

فواید علوم طبیعی (ابزاری)	1) شناخت طبیعت و قوانین آن ← دادن قدرت پیش‌بینی و پیشگیری نسبت به طبیعت و کمک به انسان در استفاده از طبیعت 2) بهره‌مندی انسان از طبیعت و غلبه او بر محدودیت‌های طبیعی
فواید علوم اجتماعی (تفهیمی و انتقادی)	1) شناخت پدیده‌های اجتماعی ← پیش‌بینی آثار و پیامدهای پدیده‌های اجتماعی نکته: به سبب آگاهانه و ارادی بودن کنش‌های اجتماعی، پیش‌بینی در علوم اجتماعی پیچیده‌تر از علوم طبیعی است. 2) کشف نظم و قواعد جهان اجتماعی ← توضیح تأثیر اجتماعات در زندگی‌ها توسط دانشمندان 3) فراهم‌ساختن زمینه فهم متقابل انسان‌ها و جوامع از یکدیگر ← کمک به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها 4) داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد اصلاح آن‌ها ← فراهم آوردن فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح توسط دانشمندان 5) داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن نکته: علوم اجتماعی درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان آگاهی می‌دهد و به آن‌ها کمک می‌کند که از طبیعت و علوم اجتماعی طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند. از این رو ← علوم اجتماعی نسبت به علوم طبیعی از اهمیت بیشتری برخوردار است. 6) شناخت و فهم معانی کنش‌های آدمیان و پیامدهای آن 7) شناخت فضیلت، عدالت، سعادت و راه صحیح زندگی و داوری درباره کنش‌های خوب و بد انسان‌ها 8) رهاکردن و آزادسازی انسان‌ها از ظلم‌ها و اسارت‌هایی که در اثر کنش‌های انسان‌ها پدید می‌آید.

شاخه‌های علوم اجتماعی -

- علوم اجتماعی، پدیده‌های اجتماعی انسان را مطالعه می‌کند؛ از آن‌جا که کنش‌های انسان، ابعاد و انواع متعددی دارد، شاخه‌ها و دانش‌های متفاوتی در علوم اجتماعی پدید آمده است. جامعه‌شناسی نیز یکی از این شاخه‌هاست.

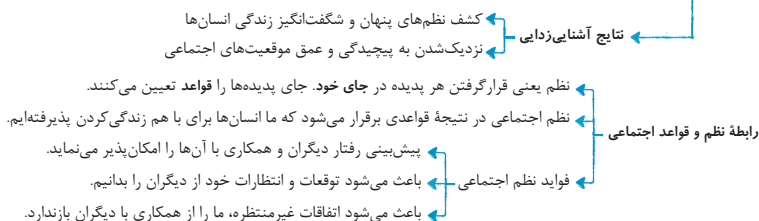
- تقسیم‌بندی انواع جامعه‌شناسی
- از حیث موضوع
 - خرد ← علم بررسی و شناخت کنش اجتماعی و سایر پدیده‌های خرد اجتماعی
 - کلان ← علم بررسی و شناخت ساختار اجتماعی و سایر پدیده‌های کلان اجتماعی
 - از حیث روش (دوری و نزدیکی به علوم طبیعی)
 - رویکرد جامعه‌شناسی تبیینی
 - رویکرد جامعه‌شناسی تفسیری
 - رویکرد جامعه‌شناسی انتقادی

درس ۳: نظم اجتماعی

قواعد اجتماعی

● در زندگی روزمره، بی‌نظمی بیشتر از نظم به چشم می‌آید. ما نمی‌توانیم نظم اجتماعی را مشاهده کنیم، به دلیل این‌که به نظم عادت کرده‌ایم. تعریف، جامعه‌شناسان برای شناختن نظم، از امور آشنا و مانوس، آشنایی‌زدایی می‌کنند؛ یعنی از دید یک فرد غریبه به موضوعات آشنا و روزمره اطراف خود نگاه می‌کنند و در کنار بی‌نظمی، نظم را می‌شناسند.

نکته

جامعه‌شناسان در شناخت نظم اجتماعی، به این پرسش‌ها توجه می‌کنند: قواعد و هنجارهای با هم زندگی کردن چگونه به وجود می‌آیند؟ چگونه دوام می‌آورند؟ چگونه تغییر می‌کنند؟

نظام اجتماعی

● قواعد اجتماعی، ارتباط ما با یکدیگر را امکان‌پذیر می‌سازند و سامان می‌دهند، کنش‌های ما را برای یکدیگر قابل پیش‌بینی می‌کنند و امکان مشارکت ما در زندگی اجتماعی را فراهم می‌آورند.

خود این قواعد، از طریق ساختار اجتماعی با یکدیگر هماهنگ می‌شوند؛ ارتباط میان پدیده‌های اجتماعی، ساختار اجتماعی نامیده می‌شود. ساختار اجتماعی را در گروه‌های رسمی مانند سازمان‌ها بهتر می‌توان دید.

● اگر ساختار اجتماعی را به خودرویی تشبیه کنیم که یک‌جا پارک شده است، نظام اجتماعی همان خودرو است که روشن شده و در حرکت است. منظور از پویابودن نظام اجتماعی این است که بخش‌های آن بر یکدیگر اثر می‌گذارند و از یکدیگر اثر می‌پذیرند.

نکته

نظام اجتماعی هم می‌تواند در خود تغییراتی به وجود آورد و هم در محیط؛ نظام اجتماعی با این تغییرات، نیازهای خود را تأمین می‌کند و خود را در بلندمدت حفظ می‌نماید.

تغییرات نظام اجتماعی

در محیط (مانند برداشت روزافزون از منابع تجدیدناپذیر)

در خود (مانند رشد جمعیت)

نکته

گاهی تغییر در یک پدیده اجتماعی با تغییر در پدیده دیگر همراه است. این دو پدیده را هم‌تغییر می‌گویند. یعنی می‌توان تغییرات یکی از آن‌ها را به کمک تغییرات دیگری توضیح داد.

جامعه‌شناسی تطبیقی

– تبیین تجربی و شکل‌گیری جامعه‌شناسی تطبیقی –

● تعریف، منظور از تبیین، بیان چرایی یک پدیده یا نشان دادن علت ایجاد یا زوال آن است. پدیده‌هایی که قبلاً مستقل از هم به نظر می‌رسیدند، در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند. در تبیین میان پدیده‌هایی که بیشتر در ارتباط با هم دیده می‌شده‌اند، روابط جدیدی طرح می‌شود. مثال، حرارت باعث انبساط فلزات می‌شود و رکود اقتصادی باعث افزایش بیکاری در جامعه می‌شود.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

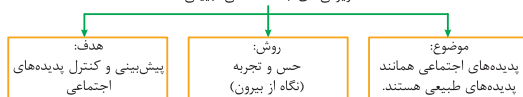
جامعه‌شناسی

● در اوایل قرن نوزدهم میلادی، با محدود دانستن دانش علمی به دانش تجربی، صرفاً تبیین‌های تجربی به رسمیت شناخته می‌شود. زیرا چنین می‌پنداشتند که دانش علمی، تنها از راه حس به دست می‌آید.

↓ از این‌رو

جامعه‌شناسی در آغاز شکل‌گیری خود سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود. ^{به همین دلیل} **اگوست کنت**، بنیان‌گذار جامعه‌شناسی، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای این رشته برگزید. این رویکرد که جامعه‌شناسی را در زمره دانش‌های تجربی و ابزاری قرار می‌دهد، با نام جامعه‌شناسی تبیینی شناخته می‌شود.

ویژگی‌های جامعه‌شناسی تبیینی

– رابطه علوم طبیعی و اجتماعی در جامعه‌شناسی تبیینی –

در رویکرد تبیینی، پدیده‌های اجتماعی مانند پدیده‌های طبیعی و جامعه همانند طبیعت در نظر گرفته می‌شود.

روش مطالعه جامعه و طبیعت یکسان انگاشته می‌شود. (روش طبیعی و تجربی)

بنابراین ^{همان‌طور که علوم طبیعی با شناخت نظم موجود در طبیعت، امکان پیش‌بینی، پیشگیری و کنترل طبیعت را برای انسان فراهم می‌کند، جامعه‌شناسی نیز با شناخت نظم اجتماعی، به انسان‌ها قدرت پیش‌بینی و کنترل جامعه را می‌دهد.} ^{به همین دلیل} در رویکرد تبیینی، هدف جامعه‌شناسی همانند هدف علوم طبیعی است.

نکته

موفقیت‌های دانشمندان علوم طبیعی، باعث شد جامعه‌شناسان علاقه‌مند شوند تا شباهت‌های جامعه و پدیده‌هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته کنند.

– دیدگاه جامعه‌شناسی تبیینی نسبت به نظم اجتماعی –

● جامعه‌شناسی تبیینی، جامعه و نظم اجتماعی را براساس مناسبات بیرونی توضیح می‌دهد و این روابط و مناسبات را مبتنی بر قرارداد، ترس و اجبار می‌داند.

شاید با تهدید، تطمیع و اجبار قادر باشند که پیش‌بینی رفتارها را تضمین کنند.

اما در جلب مشارکت و همکاری افراد براساس میل، رضایت و رغبت موفق عمل نمی‌کنند. از این‌رو، هر روز باید بر حجم قواعد و قوانین نظارتی، نیروها و ابزارهای کنترل‌کننده خود بیفزایند.

– یکسان‌انگاری طبیعت و جامعه –

اگر جامعه را همچون طبیعت تصور کنیم و آن را دستاوردی انسانی ندانیم (یعنی آن را واقعیتی بیرونی تصور کنیم)، در آن صورت:

۱) ما فقط می‌توانیم از دانش‌های ابزاری خود استفاده کنیم و جامعه و پدیده‌های اجتماعی را بشناسیم.

۲) قادر نخواهیم بود تغییری بنیادین در جامعه به وجود آوریم. نظم اجتماعی، بیرون و مستقل از ما خواهد بود و فقط باید خود را با آن تطبیق دهیم و سازگار کنیم.

انسان‌ها را به پیچ و مهره‌های نظم اجتماعی تقلیل می‌دهد.

یکسان‌انگاری طبیعت و جامعه (در جامعه‌شناسی تبیینی) انسان را مغلوب جامعه می‌سازد.

دیدگاه انسان نسبت به طبیعت و جامعه را دگرگون می‌سازد.

در جامعه‌شناسی تبیینی انسان صرفاً یک موجود طبیعی پیچیده‌تر از سایر موجودات طبیعی دانسته می‌شود. در حالی که انسان‌ها با سایر موجودات، تفاوت‌های بنیادی دارند.

جامعه صرفاً یک پدیده طبیعی پیچیده است و تفاوت

میان جوامع، از نوع تفاوت‌های کمی است. ^{از این منظر} ۱) همه جوامع مسیر یکسانی را به سوی پیشرفت طی می‌کنند.

۲) برخی جوامع از برخی دیگر پیچیده‌ترند، در رفع نیازهای خود تواناترند و به همین دلیل پیشرفته‌ترند.

روان‌شناسی

درس ۲: روان‌شناسی رشد

– تعریف روان‌شناسی رشد –

● یکی از گرایش‌های روان‌شناسی است.

● تلاش می‌کند تغییرات انسان را در طول زندگی از زمان تشکیل نطفه تا مرگ مطالعه کند.

● به شناسایی و پیش‌بینی تغییرات در طول زندگی با فراخانی زندگی می‌پردازد.

- ← جسمانی (افزایش قد و وزن، مهارت‌های حرکتی)
- ← شناختی (حل مسئله، حافظه)
- ← جنبه‌های رشد
 - ← هیجانی (ابراز خشم، محبت کردن ...)
 - ← اجتماعی (برقراری روابط با دیگران)
 - ← اخلاقی (رعایت حقوق دیگران، کمک کردن و ...)

عوامل مؤثر بر رشد	توضیح
(۱) عوامل وراثتی یا زیستی	● وراثت: ایجادکننده صفاتی است که از قبل در فرد نهفته است. ● رشد: تغییراتی که به آمادگی زیستی وابسته است و با گذشت زمان طبق یک برنامه طبیعی انجام می‌شود.
(۲) عوامل محیطی	● عواملی که در بیرون از فرد وجود دارد و بر نحوه بروز تغییرات اثر می‌گذارد. ● یادگیری یکی از مهم‌ترین عوامل محیطی است.

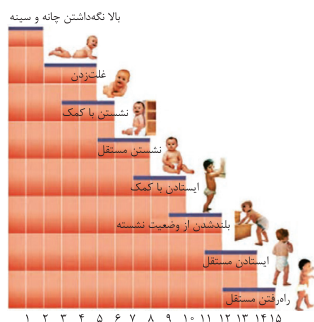
مراحل مهم رشد در فراختای زندگی

- ویژگی‌های مربوط به رشد را به دلیل پیوستگی رشد نمی‌توان به مراحل مشخص تقسیم کرد.
- امروزه اکثر روان‌شناسان رشد، به رشد مرحله‌ای اعتقاد دارند.

ویژگی‌های رشد در دوره کودکی: تولد تا ۱۱-۱۲ سالگی = کودکی

رشد جسمانی کودکی

- افزایش قد و وزن و تغییرات در اعضای بدن (افزایش وزن مغز یا استحکام استخوان‌ها است).
- ابتدا مهارت حرکات درشت و سپس حرکات ظریف به دست می‌آیند.

رشد شناختی کودکی

- به رشد توانایی‌های مرتبط با توجه، ادراک، حافظه، استدلال، قضاوت، حل مسئله، تصمیم‌گیری و توانایی‌های زبانی، رشد شناختی گفته می‌شود.
- پردازش ادراکی در کودکان قبل از دبستان باعث می‌شود هدایای بزرگ کم‌ارزش را به هدایای کوچک پرازش ترجیح دهند.

رشد هیجانی کودکی

- فرایندی پیچیده است که نه تنها مستلزم آگاهی از هیجانات خود، بلکه مستلزم آگاهی از هیجانات دیگران است.
- رشد هیجانی در کودکی معطوف به سه هیجان ساده است (ترس، خشم و محبت) و سپس به هیجان‌های مرکب تعمیم می‌یابد. (پشیمانی، سیاست‌گزاری و ترحم)

رشد اجتماعی کودکی

- آگاهی انسان از ویژگی اجتماعی بودن خود، در فرایند رشد به تدریج حاصل می‌شود و او را اجتماعی‌تر می‌کند.

۳ - ۲ ماهگی	اولین علامت رشد اجتماعی در ۳ - ۲ ماهگی لبخند اجتماعی است.
۸ ماهگی	ترس از غریبه در ۸ ماهگی است.
۴ یا ۵ سالگی	بازی‌های موازی در ۴ یا ۵ سالگی است. در این بازی‌ها کودکان علاقه‌مندند در کنار یکدیگر باشند، ولی به تنهایی بازی کنند.
دوره دبستان	کودکان در دوره دبستان با یکدیگر بازی‌های گروهی می‌کنند و علاقه خاصی به بازی با هم‌جنسان خود دارند. جمله معروف آن‌ها (دخترها با دخترها و پسرها با پسرها) را همگی شنیده‌ایم.

رشد درک اخلاقی کودکی

- دربرگیرنده آن دسته از قوانین و مقررات اجتماعی و اصول شرعی و عرفی است که تعیین می کنند انسان ها در رابطه با دیگران چگونه باید رفتار کنند.
- منظور از رشد درک اخلاقی در این جا، همان انجام عمل اخلاقی است، هرچند دلیل انجام آن متفاوت باشد.

ویژگی های رشد در نوجوانی

– ویژگی های رشد در نوجوانی –

- نوجوانی: از ۱۲ تا ۲۰ سالگی
- حوزه های اساسی آن در نوجوانی عبارت است از: قد و وزن، رشد استخوانی و عضلانی، رشد مغز و سیستم عصبی، تغییرات بلوغ
- رشد جنسی در بلوغ جنسی رخ می دهد.
- رشد دستگاه تولیدمثل، تغییر اساسی دوره نوجوانی است که با بلوغ جنسی رخ می دهد.
- رشد اندام های داخلی (قلب و شش) موجب احساس توانمندی زیاد در نوجوان می شود.
- در مرحله بلوغ جنسی، دو دسته تغییرات مربوط به جنس رخ می دهد:
 - اولیه (تغییرات مربوط به تولیدمثل)
 - ثانویه (جزئی از علائم رشد و قابل رؤیت)

– رشد شناختی نوجوانی –

- تفکر فرضی شکل می گیرد.
- توجه، گزینشی تر می شود.
- مهارت فرافاصله به وجود می آید.
- برخلاف کودکان قادر به ظرفیت سازی حافظه هستند.
- پردازش غالب آن ها، مفهومی است.

توصیه	پیامد تغییرات شناختی
بهرتر است در حضور دیگران از نوجوانان عیب جویی نشود.	حساسیت نسبت به انتقاد دیگران
باید ویژگی های منحصر به فرد نوجوانان را پذیرفت تا در زمان مناسب دیدگاه متعادل تری ایجاد شود.	احساس منحصر به فرد بودن اغراق آمیز
باید به نوجوانان کمک کرد تا دریابند جوامع و افراد، آمیزه های از محاسن و معایب هستند.	آرمان گرایی و عیب جویی
به جای نوجوانان تصمیم گیری نشود، تصمیم گیری کارآمد، الگوی تصمیم گیری نوجوانان باشد.	مشکل در تصمیم گیری روزمره

– رشد هیجانی نوجوانی –

- به دلیل تغییرات فیزیولوژیکی و هورمونی، تحریک پذیری افزایش می یابد و حالات هیجانی به سرعت تغییر می کنند.

– رشد اجتماعی نوجوانی –

- گرایش به همسالان بیشتر می شود.
- یکی از تغییرات در رشد اجتماعی نوجوانی دستیابی به هویت (پاسخ به سؤال من کیستم؟) است.

– رشد اخلاقی نوجوانی –

- تحول اخلاقی و ارزشی در نوجوانی بیش از هر دوره دیگری است.
- رشد سریع شناختی باعث می شود فرد بهتر در مورد مسائل اخلاقی قضاوت کند.
- روابط اجتماعی نوجوان و استقلال نسبت به والدین باعث می شود با مسائل اخلاقی و ارزشی بیشتر درگیر گردد.
- برای این که شناخت به اخلاق منتهی شود، شناخت باید به عقاید و باورها و ارزش های فرد تبدیل شود.

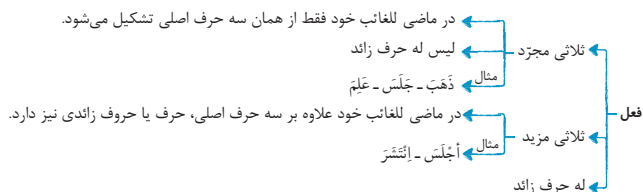
– خود آرمانی و خود واقعی –

- خود واقعی = ویژگی های فردی
- خود آرمانی = ویژگی هایی که فرد دوست دارد داشته باشد.
- استفاده مکرر از رؤیاپردازی به جای تلاش برای رسیدن به خود آرمانی، باعث افت در عملکرد می شود.

پایه دهم

درس ۱۶۳

نکته

ملاک تشخیص حروف زائد ← صیغه للغائب ماضی

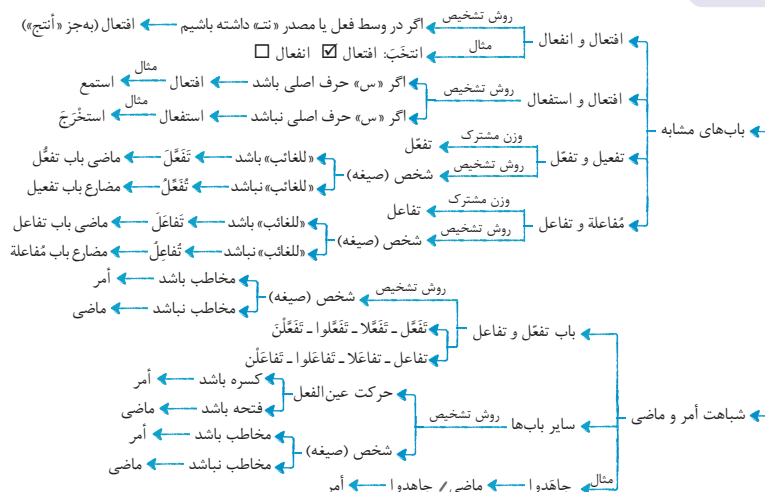
مثال: اِسْتَشَرَّ ← حروف زائد: ا س ت

باب‌های ثلاثی مزید -

نکات -

تاریخ

درس ۵: هند و چین

تمدن هند (سند پاستان)

● رود سند عامل پیدایش تمدنی منسوب به همین نام است؛ تمدنی متکی بر کشاورزی که به مرور زمان ابعاد گسترده‌تری یافت و در نهایت در زمانی که رو به انحطاط بود (۱۵۰۰ ق.م) با ورود آریایی‌ها از بین رفت.

● حرفه و تجارت: (۱) با توجه به وجود رود سند، پیشه اصلی مردم کشاورزی بود و ساکنانش در جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز اطراف آن به کشت محصولات متنوع مثل: گندم، جو و پنبه و پرورش دام به خصوص گاو میش می‌پرداختند. (۲) گذشته از این، نشانه‌هایی از رواج صنعت سفالگری و نساجی در این منطقه به دست آمده است. (۳) همچنین پیداشدن برخی اشیای (کالا) متعلق به تمدن ایران و بین‌النهرین در دو منطقه موهنجودارو و هاراپا گواه دادوستد میان این مناطق است.

● شهرسازی و معماری: (۱) ساکنان تمدن دره سند، شهرهای خود را براساس نقشه‌ای دقیق و معماری تقریباً یکسانی می‌ساختند؛ خیابان‌ها و معابر اصلی و فرعی با پهنای معین و ساختمان‌هایی با معماری همسان و آجرهایی به اندازه‌های مشخص (۲) شهرهای موهنجودارو و هاراپا مجهز به شبکه فاضلاب بودند و چندین بنای عمومی مثل: معابد، حمام و ... داشتند.

● هنر و جامعه، از ویرانه‌های این تمدن، آثار هنری کشف شده، گواه شکوفایی صنعت و هنر در آن است. از سوی دیگر لوح‌ها و نوشته‌هایی از این تمدن باقی مانده که هنوز رمزگشایی نشده است؛ لذا درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این تمدن چیزی نمی‌دانیم.

حکومت و سلسله‌های پادشاهی در هند

● در جدول زیر با فراز و نشیب شکل‌گیری حکومت یکپارچه در هند آشنا می‌شوید.

سلسله / دوران	جزئیات
آریایی‌ها	● از شمال غرب وارد هند شدند (۱۵۰۰ ق.م).
داریوش هخامنشی	● مردمانی جنگجو بودند که به تدریج بر شمال و مرکز هند مسلط شدند (به غیر از نواحی مرطوب جنوب هند که دراویدی‌ها در آن زندگی می‌کردند).
اسکندر مقدونی	● داریوش قسمت‌هایی از شمال غرب هند را تصرف و آن‌جا را خراج‌گزار خویش کرد.
موریا (۳۲۶ - ۲۰۰ ق.م)	● پس از برپنداختن حکومت هخامنشیان، بخش‌های وسیعی از هند را تصرف کرد. (۳۲۶ - ۳۲۷ ق.م)
گوبتا (۳۲۰ - ۵۵۰ ق.م)	● به دنبال خبر مرگ اسکندر، چندراگوبتا که فرماندهای هندی بود، بر ضد یونانیان شورش کرد و با به اطاعت درآوردن شماری از حاکمان محلی شمال هند سلسله موریا را تأسیس نمود.
	● حکومت موریا در دوران آشوکا به اوج قدرت رسید و قلمرو آن‌ها به سرتاسر هند به جز سرزمین دراویدی‌ها (جنوب هند) گسترش یافت.
	● پس از آشوکا، حکومت موریا ضعیف شد و چندین سلسله بی‌اهمیت روی کار آمدند؛ تا این که گوبتاها ظهور کردند و چندین قرن بر هند فرمان راندند.
	● گوبتاها هم در شمال هند قدرت را به دست گرفتند و حکومت مرکزی تشکیل دادند.

دین در هند

- آریایی‌های هند خدایان گوناگونی را به عنوان مظاهر طبیعت می‌پرستیدند.
- مهم‌ترین اثر به جا مانده از این اعتقادات سروده‌هایی به نام «وداها» است.
- کهن‌ترین بخش وداها، ریگ‌وداست.

آیین بودا

- چهار حقیقت عالی بودا:
- (۱) زندگی سراسر درد و رنج بی‌پایان است.
- (۲) سرچشمه این درد آرزو و خواستن است.
- (۳) غلبه بر آرزو با رسیدن به نیروانا
- (۴) رسیدن به نیروانا از ۸ راه مقدس

آیین برهمنی

- آیین پیچیده‌ای که به خدایان ستایش شده در وداها باور داشت.
- مناسک سخت و قربانی کردن
- برهمنان: روحانیون آیین برهمنی که قدرت و ثروت زیادی داشتند.
- سختی آیین برهمنی موجب رویگردانی پیروان آن شد.
- آیین‌های دیگری مثل بودایی جایگزین آن شد.

چین باستان

- طبق کاوش‌های باستان‌شناسی، در دوران نوسنگی (حدود ۸ هزار سال پیش)، روستاییان در اطراف رودهای **هوانگ‌هو (رود زرد)** و **یانگ‌تسه** مشغول کشاورزی بودند.
- ارزن، گندم، برنج و ابریشم تولید می‌کردند.
- در چین هم مثل سایر تمدن‌هایی که بررسی کردیم، تولید مازاد بر نیاز محصولات کشاورزی و دامی، باعث (۱) افزایش جمعیت و (۲) پیدایش نخستین شهرها حدود ۱۵۰۰ ق.م شد.
- ویژگی‌های چین باستان**
 - آسیب‌پذیری، به سبب موقعیت جغرافیایی ویژه، کم‌تر تحت نفوذ خارجی‌ها بودند؛ شاید به همین دلیل آریایی‌ها به آن وارد نشدند.
 - ارتباط، چینیان زمانی با هند و ایران ارتباط داشتند که به لحاظ فرهنگی و تمدنی پیشرفته بودند و حرفی برای گفتن داشتند!
 - حکومت، تا قبل از روی کار آمدن ژنگ، در چین حکومت متحد و یکپارچه وجود نداشت و شامل چندین دولت - شهر بود که بر هر قسمت از آن جنگاوری حکومت می‌کردند به تدریج سلسله‌های حکومتی به وجود آمدند اما نتوانستند چین را متحد کنند؛ برای همین با تفرقه سیاسی و یورش اقوام کوچ‌رو در شمال (درة رود هوانگ‌هو) روبه‌رو شدند.
- شی هوانگ تی (ژنگ) امپراطور اول، یکی از فرمانروایان سلسله چهاین بود که: (۱) تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد تا بتواند تمرکز بیشتری بر حکومت و سرزمین چین داشته باشد. (۲) شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت و مقیاس وزن‌ها، اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را با قصد رونق تجارت، یکسان کرد. (۳) دیوار بزرگ چین را که توسط فرمانروایان پیشین ساخته شده بود، تکمیل کرد. این دیوار در شمال چین (جایی که مدام مورد یورش بیگانگان بود) ساخته شد.

سلسله‌هان

- پس از مرگ شی هوانگ تی، چین دچار جنگ داخلی شد و از دل این قائله، سلسله هان روی کار آمد.
- در دوران این سلسله، چین دچار تغییر و تحولات چشمگیری شد. کشاورزی، علم و فرهنگ پیشرفت کرد و چینیان دست به اختراعات مهمی زدند.
- سلسله هان با توسعه قلمرو خود از سمت جنوب و غرب با سایر کشورها مثل ایران ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. در دوره هان جاده ابریشم گشایش یافت که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد.

آیین و اندیشه کنفوسیوس

- کنفوسیوس یک اندیشمند و فیلسوف چینی بود که چند قرن پیش از شی هوانگ تی زندگی می‌کرد. او بیشتر از این‌که به عقاید مذهبی و باور به خدایان چینی بپردازد، به رفتار اخلاقی توجه داشت؛ این‌که مردم باید چگونه رفتار کنند و حاکمان باید رفتار مناسب را در جامعه رواج دهند.
- در مقابل عقاید کنفوسیوس دو رویکرد شکل گرفت: یکی شی هوانگ تی که به شدت مخالف آن بود و دستور داد آثاری را بسوزانند و پیروان او را نابود کنند و دیگری سلسله هان که تعالیم کنفوسیوس را مبنای سیستم اداری خود و انتخاب مأموران دولت قرار داد. — در چارچوب این اصول، افراد براساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند.

نگته

آیین بودا در زمان سلسله هان به چین راه یافت و در کنار آیین کنفوسیوس مورد پذیرش مردم قرار گرفت.

درس ۶: یونان و روم

یونان باستان

- یونان باستان یکی از کانون‌های مهم تمدنی اروپا به شمار می‌رود. این تمدن شامل سرزمین‌های جنوب شبه‌جزیره بالکان، جزیره‌های مجاور آن در دریاهای مدیترانه و اژه بود.
- یونان باستان از طریق کشتیرانی و دریانوردی شکوفا شد؛ چرا؟ چون بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای فراگرفته است و به آن، موقعیت شبه‌جزیره‌ای بخشیده؛ به علاوه سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌ها شرایط مناسبی را برای این امر فراهم کرده است. در یک کلام، یونان به جای زمین حاصلخیز، دریای فراخ داشت. در یونان باستان تا پیش از عصر دولت - شهرها (۸۰۰ و ۷۰۰ ق. م) و مهاجرت اقوام هند و اروپایی به آن‌جا، دو تمدن مهم وجود داشت: تمدن مینوسی در جزیره کرت (جنوب یونان) / تمدن میسن در شبه جزیره یونان

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

- تمدن میسن به دلیل رقابت شهرها و جنگ‌های داخلی ضعیف شد و از ۱۱۰۰ تا حدود ۸۰۰ ق.م یونان دچار چنان انحطاطی شد که مورخان آن را عصر تاریکی نامیده‌اند و پس از آن عصر دولت - شهرها آغاز شد.

— فرهنگ و تمدن یونان باستان —

جدول زیر را که دربارهٔ فرهنگ و تمدن روم باستان است، دریابید.

فرهنگ و تمدن روم باستان	
دین	رومیان مثل یونانیان خدایان متعددی می‌پرستیدند و در راستای گرامی‌داشت آن‌ها مسابقه و جشنواره برگزار می‌کردند.
هنر و معماری	- رومیان در معماری و مجسمه‌سازی به مهارت بسیار دست یافتند. - یکی دیگر از دستاوردهای رومیان ساخت شبکهٔ پیشرفته‌ای از جاده‌ها بود. مهندسان و کارگران رومی برای احداث جاده‌های سنگ‌فرش‌شده، دامنهٔ تپه‌ها را می‌بریدند، تونل می‌کنند، پل می‌ساختند و باتلاقی‌ها را پر می‌کردند.

— ظهور و گسترش مسیحیت —

- دین مسیحیت با وجود تمام دشمنی‌های یهودیان، به تدریج گسترش یافت و روزبه‌روز بر شمار پیروانش افزوده شد تا جایی که در زمان کنستانتین رونق بی‌سابقه‌ای یافت زیرا او به مسیحیت گروید و فرمان آزادی این دین را در امپراتوری روم صادر کرد. ۵۰ سال پس از کنستانتین، مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شناخته شد.

درس ۷: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان

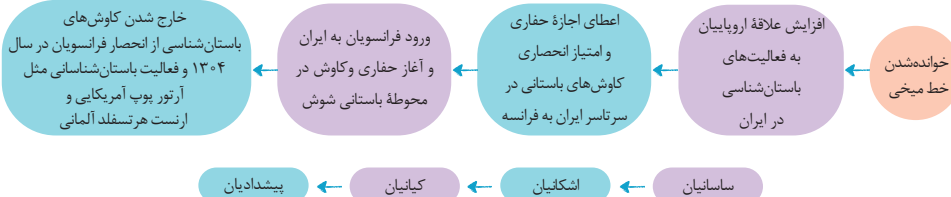
- در دورهٔ قاجار، تاریخ‌نویسی در ایران رونق گرفت و مورخان ایرانی دربارهٔ دوران باستانی کشورمان کتاب‌ها و مطالب متعددی نوشتند.
- این روند به دلیل ورود اروپاییان به ایران و نیز اکتشافات متوالی در محوطه‌های باستان سرعت گرفت و روزبه‌روز بر تعداد کتاب‌ها و مطالعات دربارهٔ گذشتهٔ باستانی ایران افزوده شد.
- بر این اساس، به طور کل می‌توان مطالعاتی را که دربارهٔ تاریخ ایران باستان صورت گرفته است، به دو دسته تقسیم کرد:
 - آگاهی‌های تاریخی آمیخته با افسانه (تقسیم‌بندی عصر باستان به چهار دورهٔ پیشدادیان، کیانیان، اشکانیان و ساسانیان)
 - آگاهی‌های تاریخی متکی به پژوهش و کاوش‌های جدید

تاریخ، همان واقعییتی است که در گذشته اتفاق افتاده!

افسانه‌ها براساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند، اما با گذشت زمان تغییر کرده و به شکل دیگری درآمدند.

پیشینه تحقیقات جدید دربارهٔ تاریخ ایران باستان

- در زمان محمدشاه قاجار، یک افسر انگلیسی به نام سر هنری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ‌نوشتهٔ داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد.

ساسانیان ← اشکانیان ← کیانیان ← پیشدادیان

- انتقال بخشی از آثار تاریخی کشف‌شده به موزه‌های اروپا و آمریکا
- فراهم‌شدن امکان محدود تشخیص تاریخ واقعی از افسانه و شناخت بهتر سلسله‌های ایرانی ماد، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان
- مشخص‌شدن سابقه حضور تمدن نسبتاً پیشرفته در ایران
- تقسیم تاریخ ایران به پیش از تاریخ و دوران تاریخی

دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید

منابع تحقیقات تاریخ ایران در دوران باستان

- منابع دست اول به دو گروه نوشتاری و غیرنوشتاری تقسیم می‌شود.
- غیرنوشتاری شامل تمامی اشیا و بناها می‌شود اما منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان به دو گروه نوشته‌های غیرایرانی و ایرانی تقسیم می‌شود.

نوشته‌های غیرایرانی	شامل کتاب‌های مورخان یونانی و رومی می‌شود که در صدر آن‌ها تاریخ هرودت قرار دارد. علاوه بر این در تورات (کتاب دینی یهودیان) نیز مطالبی دربارهٔ هخامنشیان و به‌خصوص کورش بزرگ وجود دارد.
نوشته‌های ایرانی	سنگ‌نوشته‌ها و لوح‌های گلی به عنوان مهم‌ترین منابع نوشتاری ایرانی به شمار می‌روند. (۱) پنج ستون از سنگ‌نوشته‌ی بیستون در مورد وقایع آغاز فرمانروایی داریوش بزرگ و دفع شورش‌ها (۲) سی‌هزار لوح گلی تخت‌جمشید به زبان ایلامی (۳) سنگ‌نوشته‌ی شاپور یکم در کعبه‌ی زرتشت نقش رستم در مورد جنگ با رومیان (۴) خدای نامه‌ها در مورد تاریخ عمومی ایران از آغاز آفرینش تا اواخر ساسانیان

درس ۸: سپیددم تمدن ایرانی

جغرافیای تمدنی ایرانی

ایران در دوران پیش از تاریخ

- کهن‌ترین ساکنان فلات ایران، گرچه سابقهٔ حضور انسان در فلات ایران به طور دقیق روشن نیست، اما طبق پژوهش‌های انجام‌شده، گروه‌هایی از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قارهٔ هند در دوران پارینه‌سنگی به ایران مهاجرت کردند.
- از نخستین روستاها تا نخستین شهرها، اگر یادتان باشد در درس چهارم گفتیم «براساس کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر، مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران، خاستگاه کشاورزی بود.» ابداع کشاورزی یکی از دستاوردهای دوران تولید خوراک (پیش از تاریخ) به شمار می‌رود!

نکته

مردم ایران هم حدود ۸ هزار سال پیش، در اثر تولید مازاد، در زمینهٔ صنایع و هنرهای گوناگونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافندگی و خانه‌سازی نیز به پیشرفت‌ها و موفقیت‌های چشمگیری دست یافتند. در اثر این عوامل به مرور نخستین شهرها در حدود ۵ هزار سال (دورهٔ تولید خوراک) پیش در فلات ایران پدید آمدند:

(۱) شوش و جگامیش در خوزستان (۲) شهداد و جیرفت در کرمان (۳) شهر سوخته در سیستان (۴) سلیک در کاشان

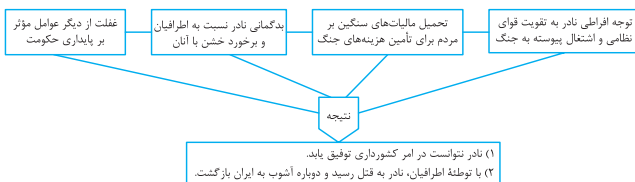
پایه دوازدهم

درس ۲: ایران و جهان در آستانهٔ دورهٔ معاصر

شرایط نادر برای پذیرش سلطنت

- موروثی‌شدن سلطنت در خاندان او (۲) عدم حمایت بزرگان از خاندان صفوی (۳) حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی

– تثبیت و سقوط سلسلهٔ افشاریه –

سلسله زند

- پس از نادر، افراد مختلفی بر سر جانشینی او عرض اندام کردند من جمله برادرزاده‌هایش عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه.
- شاهرخ نوهی او از قلمروی نادرشاه، تنها به مشهد بسنده کرد که این حکومت تا زمان آقامحمدخان قاجار پابرجا بود.
- در این میان کریم‌خان (رئیس زند از طایفه لر) یکی از سردارانی بود که پس از مرگ نادر، در صدد کسب قدرت برآمد و در نهایت هم پیروز شد.
- او برخلاف نادر از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن اقصی نقاط ایران دست کشیده و همین امر موجب بازگشت آرامش، رونق و رفاه نسبی به ایران به‌خصوص شیراز گردید.
- کریم‌خان به جای انتخاب لقب شاه، خود را وکیل‌الرعا یا نامید و مقر حکومتش را در شیراز قرار داد.

- سقوط سلسله زند -

- به دنبال مرگ کریم‌خان زند بار دیگر وضع سیاسی و اجتماعی آشفته گردید تا این‌که لطفعلی‌خان بر تخت تکیه زد؛ اما او هم چندان مرد سیاست نبود و حکومت زندیه توسط آقامحمدخان قاجار از میان رفت.

دلایل شکست لطفعلی‌خان	دلایل آشفته‌گی ایران بعد از کریم‌خان
(۱) غرور	(۱) جنگ داخلی بین جانشینان کریم‌خان
(۲) اشتباهات نظامی	(۲) به قدرت رسیدن نزدیک ۷ نفر در عرض ۱۵ سال
(۳) روی گردانی بزرگان از وی من جمله ابراهیم‌خان کلانتر	(۳) فروپاشی سیاسی، اقتصادی و نظامی

اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی

در این بخش طی جدول‌های موضوعی و مشخص با اوضاع اجتماعی ایران (به طور کل) در عصر افشار و زند آشنا می‌شوید.

● روابط خارجی:

افشاریه	زندیه
صلح با عثمانی	تداوم صلح با عثمانی تا فتح بصره توسط سپاه کریم‌خان زند
عدم رونق روابط سیاسی، اقتصادی و ارتباطات فرهنگی	آمدن نمایندگانی از سوی برخی کشورها
برقراری معافیت گمرکی برای انگلیسی‌ها استخدام جان التون به دلیل استفاده از دانش انگلیسی‌ها در زمینه نیروی دریایی	عدم گشایش روابط با فرانسه و انگلستان به دلیل عدم پذیرش خواسته‌های کریم‌خان

● اقتصاد:

وضعیت اقتصادی	
بعد از سقوط صفویه	(۱) جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی (۲) اشغال نواحی غربی و شمال غربی توسط روس و عثمانی: رکود کشاورزی
دوره افشاریه	تداوم جنگ‌ها / نیاز سپاه به نیروی رزمنده به جای کشاورز / کاهش نیروی انسانی: رکود اقتصاد و کشاورزی
دوره زندیه	(۱) آرامش و ثبات نسبی (۲) کاهش مالیات‌ها و دربار کم‌تجمل (۳) تلاش کریم‌خان برای ثبات قیمت‌ها: رونق نسبی اقتصاد

● علم، ادبیات و آموزش:

وضعیت	
افول علم و ادبیات در دوران افشار	(۱) آشفته‌گی‌های سیاسی و اجتماعی (۲) تعطیلی مدارس و حوزه‌های علمیه (۳) مهاجرت عده‌ای از علما و طلاب به عتبات عالیات
رونق علم و ادبیات دوره زندیه	(۱) آرامش نسبی (۲) ثبات سیاسی (۳) افزایش مدارس

● هنر و معماری:

افشاریه، حملات مکرر نادر به هند و ورود هنرمندان هندی به ایران، سبب تلفیق هنر هندی و ایرانی شد و در نتیجه آن، اصفهان بازسازی گردید و کاخ خورشید در کلات مشهد ساخته شد.

زندیه، برخوردهای مداراجویانه خان زند باعث رونق هنر و معماری گردید و بناهای ماندگاری در این دوران ساخته شد. مثل مجموعه مسجد، بازار و حمام وکیل

جهان در آستانه دوران معاصر

به طور کل این بخش دو قسمت می‌شود که در جدول زیر می‌بینید:

ضعیف (شرق)	شکوفایی قدرت (اروپا)
عثمانی گورکانی	فرانسه روسیه انگلستان آمریکا

– عثمانی و گورکانی در آستانه فروپاشی –

مجموعه‌ای از عوامل داخلی و نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری باعث ضعف و زوال حکومت عثمانی شد.

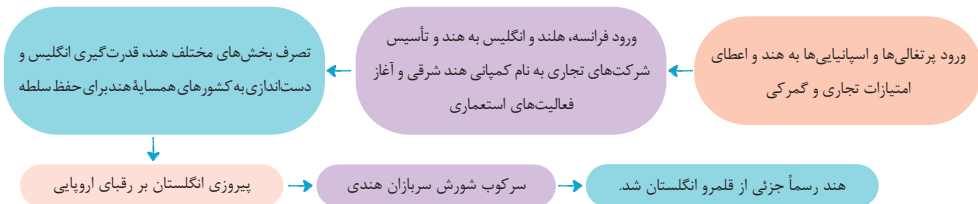
نتیجه کشورهای اروپایی به‌ویژه روسیه، انگلیس، فرانسه و اتریش برای کسب منافع و به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها → در امور داخلی این حکومت به دخالت می‌پرداختند.

نکته

عثمانی هرگز به صورت کامل به مستعمره اروپایی‌ها تبدیل نشد، چراکه کشورهای اروپایی نیز درگیر مسائل و رقابت‌های موجود میان خود بودند؛ لذا این امپراتوری تا پایان جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه داد.

دلایل ضعف گورکانیان: ۱) اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان ۲) سوء مدیریت و ضعف شاهان ۳) دسته‌بندی و توطئه‌ی درباریان ۴) ورود استعمارگران

هند چگونه به مستعمره انگلستان تبدیل شد؟

– اروپا –

پس از دوره رنسانس، اروپا و آمریکا چهار انقلاب بزرگ به خود دید:

۱) انقلاب باشکوه انگلستان برای مشروطه

۲) انقلاب استقلال آمریکا

۳) انقلاب کبیر فرانسه

۴) اما یک انقلاب دیگری رخ داد که جهان را دگرگون کرد: انقلاب صنعتی.

– روسیه –

روسیه کشوری عقب‌مانده در اروپا به شمار می‌رفت تا این‌که در قرن ۱۷م. با اقدامات پترکبیر، تزار کشور، راه تازه‌ای پیش گرفت:

← استخدام کارشناسان اروپایی

← تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید

← تقویت ارتش و نیروی دریایی

← تلاش برای گسترش زمین و دسترسی به دریاهای آزاد

اقدامات پترکبیر

جانشینان پترکبیر اقداماتش را ادامه دادند و در نهایت اقدامات نظامی در نواحی شرقی اروپا و حوزه دریای بالتیک، سیاه و خزر انجام دادند.

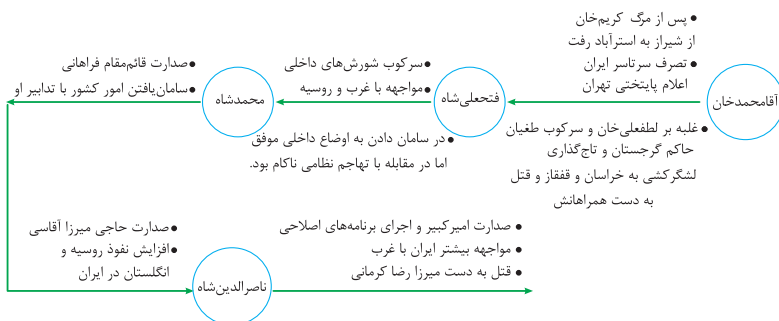
نتیجه در نهایت به جنگ‌های متعدد با ایران، عثمانی و برخی از کشورهای اروپایی مانند فرانسه منجر شد.

درس ۳: سیاست و حکومت در عصر قاجار

– تحولات سیاسی عصر قاجار –

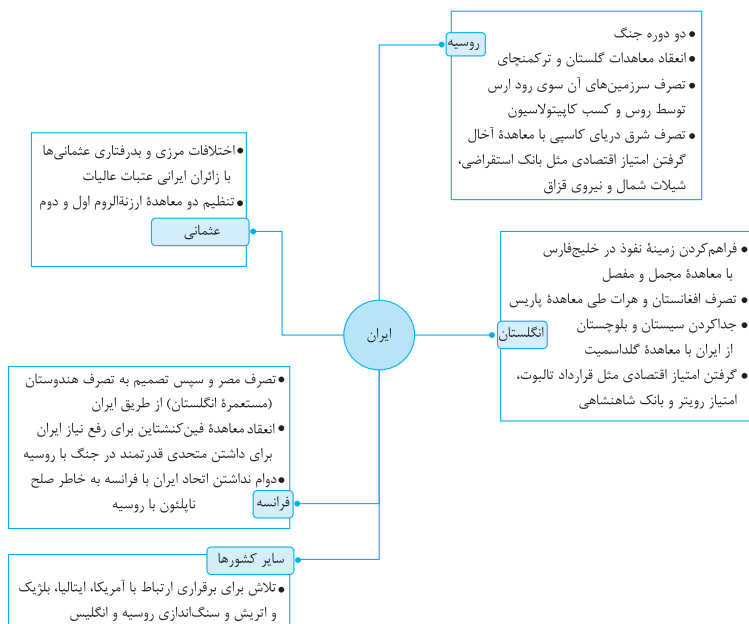
به نمودار زیر که از روی کار آمدن آقامحمدخان تا به قتل رسیدن ناصرالدین شاه را در بر می گیرد، توجه کنید:

– روابط خارجی ایران در عهد قاجار –

ارتش و تشکیلات نظامی در عهد قاجار

- ناکارآمدی ارتش ایلانی در برابر ارتش های مجهز اروپایی مثل روسیه
- پیمان شکنی فرانسه و انگلستان در تجدید ارتش ایران
- اقدامات امیرکبیر در راستای تقویت توان دفاعی کشور با تأسیس دارالفنون
- واگذاری امتیاز واحد نظامی نیروی بریگاد قزاق به روسیه توسط ناصرالدین شاه

نکته

ایران در عهدنامه گلستان از داشتن کشتی جنگی در دریای خزر محروم شد. در معاهده ترکمانچای متعهد به پرداخت ۵ میلیون تومان غرامت و اعطای حق کاپیتولاسیون به اتباع روس شد.

– نظامی سیاسی و اداری در عهد قاجار –

- پادشاهی مطلق شاه
- پادشاه هر سه قوه اجرائی، قضای و قانون گذاری را در اختیار داشت.
- نظام اداری کوچک و محدود به چهار وزارت عدلیه، مالیه، جنگ و امور خارجه
- قدرت استبدادی شاه در عمل ناکارآمد بود به دلایل: (۱) فاقد ابزارهای لازم مثل نظام اداری و ارتش بود. (۲) نفوذ اجتماعی روحانیت (۳) قدرت نظامی ایلات (۴) نفوذ و دخالت دولت های استعمارگر

نگته

- محاکم عرف، رسیدگی به تخلفات و جرایم سیاسی که توسط قضات حکومتی اداره می شد و از حکومت حقوق می گرفتند.
- محاکم شرع، رسیدگی به دعاوی مدنی که توسط روحانیون اداره می شد و هزینه رسیدگی به عهده طرفین دعا بود.

جغرافیا

پایه دهم

درس ۴: ناهمواری های ایران

- پراکندگی شهر و روستا در همه کشور یکسان نیست.
- بین ناهمواری ها و تراکم جمعیت ارتباط نزدیکی وجود دارد؛ به طوری که در مناطق پائیکوهی تعداد سکونتگاه ها بیشتر و جمعیت متمرکزتر است.
- بخش زیادی از سرزمین ما را نواحی مرتفع و کوهستانی تشکیل داده است.

– اهمیت ناهمواری ها –

- دلایل اهمیت ناهمواری های ایران عبارت است از: (۱) تشکیل اجتماعات انسانی (۲) نوع معیشت مردم (۳) تأثیرگذاری بر تاریخ کشور

نگته

ناهمواری های ایران طی دوران اول تا سوم زمین شناسی پدید آمده است؛ پیدایش نهایی به اواخر دوران سوم (سنوزوئیک) مربوط است.

درس ۵: آب و هوای ایران

آب و هوا

- هوا: حالت آبی و زودگذر جو است. / آب و هوا: مجموعه عناصر غالب در یک منطقه در درازمدت است.

- (۱) موقعیت جغرافیایی
- (۲) میزان ارتفاع و جهت کوهستان ها
- (۳) ورود توده های هوا

توده‌های هوا

● حجم بزرگی از هوا، که ویژگی‌های فیزیکی آن (دما و رطوبت) در سطح افقی در صدها کیلومتر تقریباً همسان هستند.

نکته

توده هوای مرطوب غربی، مهم‌ترین سامانه بارشی در ایران است که دوره سرد سال وارد می‌شود و موجب ریزش برف و باران و تأمین آب می‌شود.

توده‌های هوا که در طول سال وارد کشور می‌شوند			
نام توده	زمان ورود به کشور	منشأ	اثر آب‌وهوایی
سرد و خشک سیبری	دوره سرما	سرزمین سیبری	● سردی و خشکی هوا در ماه‌های سرد ● بارش در سواحل خزر
مرطوب موسمی	دوره گرما	اقیانوس هند	بارش سیلابی در جنوب شرق ایران
گرم و خشک	دوره گرما	عربستان	افزایش شدید دما
سودانی	دوره سرما	دریای سرخ	بارندگی
مرطوب غربی	دوره سرما	دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس	ریزش باران و برف

● برخی از مهم‌ترین داده‌های هواشناسی عبارت‌اند از: دما، بارش و فشار هوا

تقسیم‌بندی آب‌وهوای ایران

● به نمودار زیر توجه کنید:

- انواع آب‌وهوای ایران
- آب‌وهوای گرم و خشک ← بارش کم و خشکی هوا / اختلاف شدید دما / فقر پوشش گیاهی / تبخیر زیاد
 - آب‌وهوای کوهستانی ← افزایش بارندگی و کاهش دما / میانگین دمای پایین / بارندگی اغلب به صورت برف
 - آب‌وهوای گرم و شرجی ← بارندگی اندک / رطوبت نسبی بالا / میانگین دمای بالا
 - آب‌وهوای معتدل خزری ← بارندگی زیاد / اعتدال دما در طول سال / پوشش گیاهی غنی

علل به وجود آمدن بیابان‌ها در ایران

- نواحی خشکی و بیابانی در ایران در مناطق داخلی، جنوبی و شرقی قرار دارد.
- عوامل مؤثر در ایجاد بیابان‌های ایران:
 - (۱) پرفشار جنب حاره‌ای
 - (۲) جهت رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس
 - (۳) دوربودن از دریاها و منابع رطوبتی

نکته

آب‌وهوا بر معماری، سامانه‌های حمل‌ونقل، سلامت، فعالیت‌های نظامی تأثیر دارد.

پایه دوازدهم

درس ۲: مدیریت شهر و روستا

مدیریت شهرها

● علل برنامه‌ریزی شهری و روستایی: افزایش شهرنشینی و رشد شهرها و تمرکز جمعیت / کاهش تدریجی روستائینی و مهاجرت نیروی کار از روستاها به شهرها.

- مهم‌ترین نیازها و مسائل شهرهای امروزی
- (۱) تجهیزات و خدمات عمومی
 - (۲) مسکن
 - (۳) اشتغال شهری
 - (۴) امنیت شهری و آسیب‌های اجتماعی
 - (۵) محیط زیست شهری
 - (۶) زیباسازی و مبلغان شهری
 - (۷) شهر هوشمند

– شهر پایدار –

- ➊ به شکل روبه‌رو توجه کنید:
- ➋ در شهر پایدار، چند نکته را باید در نظر گرفت:
- (۱) نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنان به طور عادلانه برطرف شود.
- (۲) در برطرفی نیازها، منافع نسل‌های آینده باید در نظر گرفته شود.
- (۳) شهر و فعالیت شهری، کم‌ترین تأثیر نامطلوب را بر محیط زیست داشته باشد.
- (۴) پایداری شهر، حد و حصر انتهایی ندارد.

– کاربری زمین –

- ➊ مطالعه کاربردی زمین یا کاربری اراضی یکی از بخش‌های مهم برنامه‌ریزی شهری است.
- ➋ همه فعالیت‌ها و خدمات یک شهر بر روی زمین قرار دارد و هر یک فضایی را در بر می‌گیرند، بنابراین با کاربری زمین، کاربرد هر یک به طور خاص برنامه‌ریزی می‌شود.

– اهمیت شهر و روستا –

- ➊ شهر و روستا، محل سکونت، کار و فعالیت اقتصادی، روابط اجتماعی و به طور کامل محل زندگی جوامع انسانی هستند.

مهم‌ترین مسائل و مشکلات { افزایش شهرنشینی، رشد و توسعه شهرها و تمرکز جمعیت در آن‌ها

شهرها و روستاها در دوره معاصر { کاهش تدریجی روستانشینی و مهاجرت نیروی کار کشاورزی از روستاها به شهرها

- ➊ تجهیزات و خدمات
- ➋ مسکن
- ➌ اشتغال شهری
- ➍ امنیت شهری و آسیب‌های اجتماعی
- ➎ محیط زیست شهری
- ➏ میلان شهری

نکته

شهر پایدار، شهری است که در آن نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنان به طور عادلانه برطرف می‌شود، به طوری که منافع نسل‌های آینده در معرض خطر قرار نمی‌گیرد.

– مدیریت روستاها –

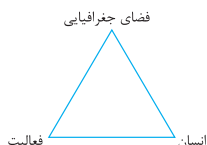
- ➊ مهم‌ترین مشکلات روستاها عبارتند از: (۱) مشکلات اقتصادی (۲) کمبود تجهیزات و خدمات

مهم‌ترین اقدامات انجام‌شده برای حل مشکلات اقتصادی روستاییان، (۱) اصلاحات ارضی (۲) تشکیل تعاونی‌های تولیدی روستایی (۳) گسترش انقلاب سبز و استفاده از ماشین‌آلات و فناوری در کشاورزی

– آمایش سرزمین –

- ➊ به معنی سامان دادن و نظم‌بخشیدن به فضای جغرافیایی و توزیع متوازن، متعادل و منطقی جمعیت، فعالیت و تجهیزات و امکانات در سطح زمین است.
- ➋ آمایش سرزمین، تنظیم رابطه انسان، فضای جغرافیایی و فعالیت است.

فلسفه و منطق

پایه دهم

درس ۳: مفهوم و مصداق

– مفهوم و مصداق –

مفهوم	همان تصور یا معنا (در سطح کتاب درسی: تصور = مفهوم = معنا = صورت ذهنی = ادراک ساده بدون حکم و قضاوت)
مصداق	نمونه واقعی و خارج از ذهن یک مفهوم. مابه‌ازاء خارجی یک مفهوم. (اصطلاحاً گفته می‌شود: افراد یا اشیایی که مفهوم بر آن‌ها صدق می‌کند.)

مفهوم کلی	
تعریف	مفهومی است که ذهن بتواند برای آن بیش از یک مصداق فرض کند.
راه تشخیص	هر مفهومی غیر از مفاهیم جزئی، مفهومی کلی است؛ مانند روباه، قایق، رودخانه و ... (باید مفاهیم جزئی را به خوبی بشناسیم).

مفهوم جزئی	
تعریف	مفهومی است که ذهن نتواند برای آن بیش از یک مصداق فرض کند.
راه تشخیص	(۱) اسم خاص (افراد، مکان‌ها و چیزهای خاص) مانند: علی، هوشنگ، تخت جمشید، نیویورک، برج ایفل و ... (۲) اسم‌های با صفات اشاره «این»، «آن»، «همین»، «همان» مانند: این کتاب، آن پسر و ...

– تشخیص کلی و جزئی بودن کلمات مرکب –

- برای تعیین کلی یا جزئی بودن کلمات مرکب (مضاف و مضاف‌الیه و صفت و موصوف) همیشه باید به کلمه اول نگاه کنیم و این‌طوری جزئی یا کلی بودن آن‌ها مشخص می‌شود؛ مانند: «مغازه مسعود» (کلی)؛ «این کتاب سوسن» (جزئی)؛ «ماشین این مدیر» (کلی)؛ «این ماشین مدیر» (جزئی).
 - تذکر: این قاعده شامل اسم‌های خاصی که شامل دو یا چند کلمه است (یعنی مضاف و مضاف‌الیه یا موصوف و صفت نیست)، نمی‌شود. این کلمات در واقع نام‌گذاری هستند. در این موارد به کلمه اول توجه نمی‌کنیم، کل کلمات با هم، نام‌گذاری هستند و لذا این ترکیب جزئی است؛ مانند: برج پیزا، مجسمه آزادی و ...
- یا اگر پشت آن «هر یا هیچ یا بعضی» گذاشتیم و معنا داد، کلی است؛ در غیر این صورت مفهوم جزئی است.
- نکات تکمیلی و مثال‌های مهم برای بحث کلی و جزئی:

مفهوم (کلی / جزئی)	نکته	توضیح و مثال
کلی	القاب و عناوین تاریخی (به‌جز مواردی تبدیل به اسم خاص شده‌اند).	مثال، «رهبر کبیر انقلاب» و «ضامن آهو» کلی هستند.
کلی	قیدهای زمانی	مثال: فردا، پس فردا و ... اما همین فردا و امروز (= این روز) جزئی است، چون قید این و آن بر سر آن‌ها آمده است. نام ماه‌های سال و ایام هفته کلی است مگر قید این و آن بر سر آن بیاید.
کلی	کلی واحد المصداق	کلی‌ای که یک مصداق بیشتر ندارد، ولی ذهن می‌تواند بیش از یک مصداق برایش فرض کند (در کلی بودن توانایی فرض ذهن مهم است). مثال: مولود کعبه
کلی	اسم انواع موجودات تخیلی	مانند: غول، دیو، سیمرغ و ... (این‌ها اسم خاص نیستند).
کلی	مفهوم کلی دارای قیدهایی متعدد	هر چه قید بر سر مفهوم کلی اضافه شود، آن را جزئی نمی‌کند (به‌جز آمدن این و آن در اولش) مثلاً کتاب مقطع متوسطه رشته انسانی در پایه دهم کلی است.
کلی	خورشید و ماه	خورشید ستاره‌ای نورانی و ماه سیاره‌ای است که به دور سیاره دیگر می‌گردد. (ذهن می‌تواند بیش از یکی برایشان فرض کند). نکته: اسامی سیارات دیگر: مریخ، زمین و زحل جزئی است.

مفهوم (کلی / جزئی)	نکته	توضیح و مثال
کلی	موارد و نمونه‌های بیشتر در بحث کلی	شوهر نسرین خانم (طبق قاعده کلمات مرگب: در ضمن نسرین خانم ممکن است چند بار ازدواج کرده و شوهرهایش فوت کرده یا طلاق گرفته باشند) / شریک خداوند: ذهن (مخصوصاً ذهن مشترکان) می‌تواند مثلاً برای خدا، بیش از یک مصادیق فرض کند. پدر من: برای خود گوینده فردی کاملاً مشخص است یعنی «این پدر» ولی برای شنونده، پدر او می‌تواند پولدار باشد، فقیر باشد، بلندقد باشد، کوتاه‌قد باشد و ... بنابراین کلی است. / تنها کتاب منطق من: مانند توضیحات مورد قبل
جزئی	مد نظر بودن خود کلمه	در کلمات داخل گیومه «» (طبق قرارداد کتاب منطق) خود کلمه مد نظر است نه معنای آن. مثال: «حسن» سه حرف دارد ... حتی اگر بدون وجود گیومه هم با قرینه‌ای در جمله بتوان فهمید که مراد خود کلمه است، با مفهومی جزئی مواجهیم؛ مانند: زاغ برعکس غاز می‌شود.
جزئی	اسامی سیارات منظومه شمسی و سایر کرات آسمانی مشخص و دارای اسم خاص	مثال: مریخ، خوشه پروین، کهکشان راه شیری و ...
جزئی	نام‌های شخصیت‌های تخیلی	مثال: سیندرلا، بتمن، آرش کمانگیر و ...
جزئی	یک مجموعه مشخص	جمع‌بودن، آن را کلی نمی‌کند. مثال: این دانش‌آموزان (این دانش‌آموز + این دانش‌آموز + ...) در صورت عدم امکان حمل محمول بر تک‌تک افراد موضوع ← موضوع: مفهوم جزئی (پیش‌نیاز فهم این نکته، تسلط بر درس ۶ منطق) مثال، داوطلبان برتر ما ۵۰۰ نفر هستند. موضوع محمول امکان حمل محمول بر تک‌تک افراد موضوع ← موضوع: مفهوم کلی مثال، داوطلبان برتر ما ۵۰۰ نفر هستند. موضوع محمول

هشدار برای چند خطای رایج		
این / آن / همین / همان و ... ≠ من / تو و ...	کارکرد این / آن و ... = ایجاد اشاره حسی و فیزیکی خاص و جزئی کردن کلمه) مثال: این دختر (جزئی)	کارکرد من / تو و ... = بیان تعلق و از آن چیزی یا کسی بودن (کاری به کلی یا جزئی شدن کلمه ندارد). مثال: دختر من (کلی)
ادات جمع ≠ کلی (هر اسم دارای ادات جمع کلی نیست).	مثال: این کتاب‌ها (جزئی) / این افراد (جزئی) / و ... (در واقع این‌طوری است: این کتاب + این کتاب + این کتاب و ...)	این واژگان به دو اعتبار مختلف می‌توانند جزئی یا کلی باشند. مثال برای من (کلی): «زین دو هزاران من و ما / ای عجب من چه منم؟» — مثال برای من (جزئی): «من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید»

رابطه میان مصادیق دو مفهوم کلی		
چهار حالت ممکن میان مصادیق دو مفهوم کلی: نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع)		
تساوی دو دایره منطقی	اگر مصادیق دو مفهوم کلی کاملاً با هم یکی باشند، رابطه تساوی وجود دارد. مانند مصادیق انسان و متفکر یا مصادیق مثلث و سه‌ضلعی. (دو دایره منطقی)	الف ب
تباین دو دایره متخارج	هنگامی که دو مفهوم کلی هیچ مصداق مشترکی نداشته باشند، رابطه تباین برقرار است. مانند مصادیق پیراهن و سنگ یا مصادیق گاو و گربه. (دو دایره متخارج)	الف ب
عموم و خصوص مطلق دو دایره متداخل	اگر یکی از دو مفهوم کلی، عام‌تر از دیگری بود، یعنی تمام مصادیق آن را داشت و مصادیق اختصاصی خودش را هم داشت، رابطه عموم و خصوص مطلق وجود دارد. مانند مصادیق اروپایی و انگلیسی یا مصادیق صدا و زمزمه. (دو دایره متداخل)	الف ب
عموم و خصوص من‌وجه دو دایره متقاطع	اگر دو مفهوم کلی هر کدام دارای مصادیق مشترک با دیگری و همچنین مصادیق اختصاصی خود باشند، رابطه عموم و خصوص من‌وجه برقرار است. مثال، شاعر و نویسنده	الف ب

تفاوت کل و کلی

کل در مقابل جزء / کلی در مقابل جزئی.

تفاوت میان کل و کلی:

- (۱) کل = جمع شدن همه اجزای آن (یک مصداق خارجی). مثال ساعت (کل) = جمع عقربه و صفحه و باتری و ... (≠ رابطه مفهوم کلی با جزئی)
- (۲) از بین رفتن اجزای کل → از بین رفتن کل / کلی می تواند هیچ مصداق جزئی نداشته باشد. مانند مفهوم کلی شریک خداوند یا ممکن است مصادیق آن همه از بین بروند. مانند مفهوم دایناسور.

اشتباه میان کل و کلی در بحث نسبت های چهارگانه

تفاوت میان «جزء و کل» و «جزئی و کلی»، می تواند باعث ایجاد اشتباهاتی می شود. مثال:

- رابطه چرخ و ماشین / عقربه و ساعت / میوه و درخت / دست و بدن و ... تباین است، نه عموم و خصوص مطلق.

استفاده از نسبت های چهارگانه در طبقه بندی مفاهیم

شروع از مفهوم عام → مفهومی خاص

دو قانون	(۱) هر طبقه از مفاهیم نسبت به مفاهیم طبقه بعدی رابطه عموم و خصوص مطلق داشته باشند.
طبقه بندی منطقی	(۲) اقسام مختلف یک مفهوم در یک طبقه باید نسبت به یکدیگر رابطه تباین داشته باشند.

پایه یازدهم

درس ۳: فلسفه و زندگی

- گاه یکسان با باورهای دیگران و گاه متفاوت
- باورهای ما درباره جهان، انسان، مرگ و ... → شکل دهنده زندگی، عمل و تصمیم گیری ما براساس این باورها
- بررسی سخنان و رفتارهای دیگران → برخی ریشه های فکری ایشان
- تحلیل طرز فکر و عقیده های دیگران → حدس زدن اهداف و معنای زندگی آن ها
- ویژگی های انسان های اهل تفکر فلسفی → (۱) اندیشه درباره باورهای خود و ریشه آن ها و چرایی قبول آن ها
- (۲) کوشش برای قراردادن بنیان های فکری خود در چارچوب عقل و منطق
- تأمل پیرامون باورهای مربوط به زندگی
- اندیشیدن فیلسوفانه → آموختن چرایی و یافتن دلایل درستی یا نادرستی باورها
- پذیرفتن باورهای درست / کنار گذاشتن باورهای نادرست
- پیامد اندیشیدن فیلسوفانه → (۱) ساختن بنیان های فکری شخص توسط خود او
- (۲) رسیدن به آزاداندیشی
- (۳) کسب شخصیت مستقل

معنای زندگی

- باورها: سازنده فلسفه انسان و دارای نقش تعیین کننده در انتخاب اهداف او
- فلسفه هر کس معنادهنده به زندگی اوست.

- (۱) اندیشیدن اندک در مورد اموری مثل حقیقت انسان و جهان / قناعت به آموخته ها از پیرامونشان / دقت نظر ناچیز در انتخاب اهداف
- بیشتر دنباله رو دیگران
- (۲) اندیشه پیرامون حقیقت انسان و جهان و در بسیاری موارد رسیدن به دانش درست درباره آن / برگزیدن هدف قابل قبول برای زندگی / داشتن معنای درست برای زندگی
- برخورد با باورهایشان
- (۳) داشتن نگرش نادرست درباره جهان و انسان / خطا در انتخاب هدف / معنای نادرست برای زندگی

برخی فواید تفکر فلسفی		
دوری از مغالطه‌ها	استقلال در اندیشه	رهایی از عادت‌های غیرمنطقی
یکی از فواید آموختن منطق: توانایی تشخیص مغالطه‌ها و خارج کردن آن‌ها از باورها کمک گرفتن فلسفه از این فایده منطق تشخیص اندیشه‌های فلسفی درست از غلط / هموارشدن راه رسیدن به اعتقادات درست تلاش فیلسوفان در این زمینه: (۱) ارائه فهم درستی از حقایق با کاستن از مغالطه‌ها (۲) بیان فهم درست با گفتار مناسب و خالی از مغالطه (۳) نشان دادن نمونه‌هایی از مغالطه‌های فلسفی جهت عبرت گرفتن دیگران	ویژگی فیلسوف واقعی: (۱) عدم پذیرش سخن بدون دلیل (۲) بنانکردن عقیده بر پایه خیالات، تبلیغات و تعصب فرق فیلسوف با عموم مردم در مورد اندیشه در مسائل بنیادین فلسفی: (۱) جدیت در فکر (۲) استفاده از روش درست / پیروی از استدلال و نه اشخاص مثالی برای استقلال در اندیشه و رهایی از عادت‌های غیر منطقی «تأکید بیشتر بر رهایی از عادت‌ها» تمثیل «تمثیل غار» افلاطون در کتاب جمهوری: نشان دادن چگونگی هدایت انسان به آزادی حقیقی توسط فلسفه (اصل تمثیل را در کتاب درسی بخوانید).	پذیرش عقاید غیرمنطقی توسط افراد جامعه ← نقد و ارزیابی آن افکار توسط متفکران جامعه ← تلاش متفکران برای آگاه‌ساختن مردم ← پذیرفتن مردم و منحرف نامیدن متفکران ← استقامت متفکران حق طلب و دلسوز ← آشکارشدن باطل بودن آن عقاید غیرعقلی و آشکارشدن حقیقت ← رو آوردن بسیاری از مردم به حقیقت

پایه دوازدهم

درس ۲: جهان ممکنات

- (۱) ضرورت (وجوب): محمول، ذاتی موضوع و برای آن ضروری و واجب باشد. مثال، مثلث شکل سه ضلعی است.
- (۲) امکان: محمول برای موضوع ضروری نباشد (موضوع هم می‌تواند محمول را بپذیرد هم می‌تواند نپذیرد) مثال، دستپخت من خوشمزه است.
- (۳) امتناع: برقراری ارتباط بین موضوع و محمول غیرممکن (محال / ممتنع) است. مثال، عدد ۵ زوج است.

نسبت‌های سه گانه در قضایا (منظور از ضرورت و امتناع، ضرورت و امتناع عقلی است).

رابطه وجود با موضوع‌های مختلف

- واجب‌الوجود: موضوعی که نسبت به محمول وجود رابطه حتمی دارد؛ مثال، خدا
- ممکن‌الوجود: موضوعی که نسبت به محمول وجود رابطه امکانی دارد؛ مثال، انسان، درخت و ...
- ممتنع‌الوجود: موضوعی که نسبت به محمول وجود رابطه محال دارد؛ مثال، دایره مربع

اگر در یک قضیه، وجود به عنوان محمول قرار بگیرد با موضوعش یکی از سه نسبت ذکر شده را دارد. در نتیجه سه نوع موضوع داریم:

پدیده‌های پیرامون ما ذاتاً ممکن‌الوجود هستند:

ذاتشان این طور نیست که حتماً موجود نباشند؛ بلکه می‌توانند باشند (و هستند) الان واجب‌الوجود بالغیرند.

ذاتشان این طور نیست که حتماً موجود باشند؛ بلکه می‌توانستند نباشند.

♦♦ درس ۳: جهان علی و معلولی ♦♦

علیت	
چگونگی رابطه علت و معلول	یکی از کهن‌ترین و شاید نخستین مسئله‌ای که فکر بشر را به خود مشغول ساخته
علت	چیزی که به چیز دیگر وجود می‌دهد و آن چیز را به وجود می‌آورد؛ یعنی تا علت نباشد آن چیز پدید نمی‌آید.
معلول	چیزی که وجودش را از چیز دیگر که همان علت است، می‌گیرد (در وجود نیازمند به علت است).
رابطه علیت	رابطه وجودبخشی بین علت و معلول / رابطه‌ای وجودی: وجوددادن یک طرف (علت) به طرف دیگر (معلول) = وابستگی ضروری وجود یک چیز (معلول) به وجود دیگری (علت) رابطه علیت ≠ رابطه دوستی: در آن ابتدا دو طرف دارند و سپس میان آن‌ها دوستی برقرار می‌شود.

♦♦ منشأ درک و پذیرش رابطه علیت ♦♦

– دیدگاه فیلسوفان اروپایی –

دکارت

بدون دخالت تجربه: قبول علیت مقدمه و پایه هر تجربه و آموزشی ← درک اصل علیت بی‌نیاز از تجربه و آموزش
جزء اصول اولیه‌ای است که انسان از آن درک فطری دارد: هر انسانی با درکی از علیت متولد می‌شود.
یافتن مصداق‌های علت و معلول: نیازمند تجربه و آموزش

تجربه‌گرایان

علم انسان (از طریق حس و تجربه) به توالی یا هم‌زمانی پدیده‌ها
این توالی پدیده‌ها = رابطه علیت: (انسان از طریق حس به توالی پدیده‌ها پی می‌برد و رابطه علیت را بنا می‌کند).
مثال: با آمدن خورشید → روشن شدن زمین
با رفتن خورشید → تاریک شدن زمین
← پیداکردن یک رابطه ضروری بین طلوع خورشید و روشن شدن زمین: علیت

دیوید هیوم

- مانند تجربه‌گرایان: حس و تجربه، تنها راه شناخت
- حسی‌نبودن رابطه ضروری میان علت و معلول: نیاز به یک راه تجربی دیگر.
- چشم تنها اجسام و رنگ‌ها و شکل‌ها را می‌بیند (سایر حواس هم خصوصیات مشابه را) / وجودبخشی و ضرورت‌بخشی با حواس پنج‌گانه درک نمی‌شود.
- تکرار مشاهده → تداعی در ذهن (امر روانی) ← چیزی علت چیز دیگر است. (رابطه علیت)

دیدگاه فلاسفۀ مسلمان

- اصل علیت: قاعده‌ای عقلی
- از تجربه به دست نمی‌آید / خودش پایه و اساس هر تجربه
- فطری و مادرزادی نیست.
- شکل‌گیری ذهن ← درک اصل امتناع اجتماع نقیضین ← درک علیت

– اصل سختیت علت و معلول –

هر معلولی از هر علتی پدید نمی‌آید / هر معلولی از علت خاصی صادر می‌شود.

عمل همه انسان‌ها بر طبق این اصل / مانند اصل علیت، یک اصل عقلی

نتایج اصل سختیت: انتظار آثار خاص هر چیز از آن / کوشش برای شناخت ویژگی‌های هر چیز / کوشش برای شناخت تفاوت‌های اشیا

– با قبول اصل سختیت می‌توانیم –

- برای نظم دقیق جهان پشتوانه عقلی قائل شویم.
 - دانشمندان طبق این اصل، تحقیقات علمی خود را پیگیری می‌کنند.
- دانشمندان طبق این اصل برای یافتن علت یک پدیده، سراغ عواملی می‌روند که تناسب بیشتری با آن پدیده دارد.

– اصل وجوب علی و معلولی –

علت به معلول ضرورت وجود می‌دهد (یعنی تا معلول به مرحله وجوب و ضرورت نرسد، موجود نمی‌شود).
معلول با قطع نظر از علت دارای امکان ذاتی است؛ یعنی ذاتش نسبت به وجود و عدم حالت تساوی دارد، هم می‌تواند باشد و هم می‌تواند نباشد.
پس علت به معلول خود ضرورت وجود می‌دهد و معلول را موجود می‌کند؛ به این ضرورت بخشی، اصل وجوب علی و معلولی گفته می‌شود.

– آثار و نتایج اصول مربوط به علت –

اصل علت: زمینه‌ساز نگاه ویژه به جهان، پی بردن به ارتباط و پیوستگی اجزای جهان به یافتن عامل پیدایش هر پدیده

اصل وجوب: تخلف ناپذیری و حتمیت در نظام هستی

اصل سنخیت: نظام معین هستی، می‌فهماند که هر چیزی نمی‌تواند منشأ هر چیزی باشد.

اقتصاد

♦♦ درس ۳: اصول انتخاب درست ♦♦

– طرح مسئله –

- به طور معمول انسان در هر لحظه از زندگی گزینه‌های متعددی دارد که باید از میان آن‌ها یکی را انتخاب کند. در تصمیم‌گیری‌های منطقی، افراد هزینه‌ها و منافع گزینه‌های مختلف را با هم مقایسه و بهترین آن‌ها را انتخاب می‌کنند.
- تصمیمات عاقلانه از مقایسه هزینه‌ها و منافع در هر انتخاب به وجود می‌آید.
- قبل از هر تصمیمی در انتخاب کسب و کار، اصولی باید رعایت شود، این اصول به ترتیب عبارتند از:

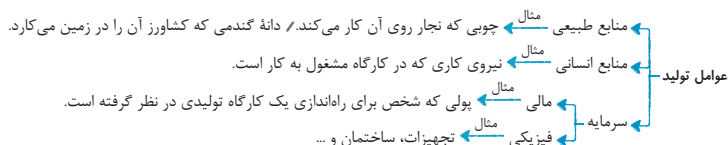
– اصل اول: هزینه فرصت هر انتخاب را محاسبه کنید! –

- هزینه فرصت یک انتخاب، ارزش بهترین گزینه بعدی است که فرد آن را هنگام انتخاب از دست داده است.
- سینما رفتن برای یک فرد چه هزینه‌هایی دارد و هزینه فرصت سینما رفتن چیست؟
- کاری که برای سینما رفتن از آن صرف نظر کرده‌اید (در واقع بهترین گزینه از بین دیگر گزینه‌ها)، هزینه فرصت انتخاب شماست.
- در صورتی که بهترین گزینه بعدی، بعد از سینما رفتن بسکتبال بازی کردن باشد، بسکتبال بازی کردن بخشی از هزینه فرصت سینما رفتن است و بخش دیگر آن پولی است که برای بلیت پرداخت شده است.
- زمان یا پول «کمیاب» است. با یک مقدار مشخص از پول، نمی‌توانیم هر چیزی را بخریم. وقت و زمان هم کمیاب است.
- به دلیل وجود کمیابی در امکانات و داشته‌ها، همیشه باید بین گزینه‌های انتخاب، «بده – بستان» کرد.
- «بده بستان» یعنی چیزی را رها کرده تا چیز دیگری را به دست آوریم. (یک چیز را گرفته و مابقی را رها کنیم).

– اصل دوم: منابع کمیاب خود را شناسایی کنید! –

- برای تولید کالاها و خدمات باید به سراغ منابع کمیاب برویم.
- منابع کمیاب تولید، اولین امکانات ما برای تولید کالاها و خدمات است و می‌توان آن‌ها را عوامل تولید نیز دانست.

عوامل تولید

- کارآفرینی تمایل افراد به سازماندهی و عملیاتی کردن کسب و کارهای جدید با پذیرش خطر عدم موفقیت است.
- کارآفرینان در جست‌وجوی فعالیت‌های سودآور، عوامل تولید شامل نیروی کار، سرمایه‌ها و منابع طبیعی را گرد هم می‌آورند تا با تولید کالاها و خدمات، نیازها و خواسته‌های دیگران را برآورده کنند و از این محل کسب درآمد نمایند.
- علاوه بر انتخاب‌های شخصی، دانش اقتصاد با انتخاب‌های اجتماعی نیز مواجه است.
- اجتماع نیز امکانات، منابع و داشته‌های کمیابی دارد و با انتخاب و بده – بستان روبه‌روست.

- منابع و امکانات در دسترس بشر محدود است. در هر نقطه از زمان، هر کشور مقدار معینی از نیروی کار، زمین قابل بهره‌برداری، سرمایه انسانی و فیزیکی و تعدادی کارآفرین دارد.
- کشورها (مانند مردم) با کمیابی منابع روبه‌رو هستند.
- کمیابی منابع هر جامعه را با مبادله مواجه می‌سازد.
- اگر منابع بیشتری برای تولید یک کالا و خدمات اختصاص داده شود، منابع کمتری برای تولید کالا و خدمات دیگر باقی می‌ماند.
- حتی اگر یک کشور کالاهایی از دیگر کشورها بخرد، هنوز با کمیابی و مبادله مواجه است.

– اصل سوم: قید بودجه خود را ترسیم کنید! –

- وقتی شما مقدار مشخص و محدودی پول برای خرج کردن دارید، در این حالت می‌گوییم شما یک قید بودجه دارید.
- بودجه شما محدود است، بنابراین مجبورید بین گزینه‌های خود بده – بستان کنید.
- فرض کنید شما ۲۵ هزار تومان برای صرف ناهار پول دارید. حال نحوه انتخاب بین بیسکویت و شکلات را بررسی می‌کنیم: (قیمت هر عدد شکلات ۲۵۰۰ تومان / قیمت هر بسته بیسکویت ۵۰۰۰ تومان)

در نقطه «الف» می‌توان ۲ بسته بیسکویت و ۶ عدد شکلات خرید:

$$(6 \times 2500) + (2 \times 5000) = 15,000 + 10,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «ب» می‌توان ۳ بسته بیسکویت و ۴ عدد شکلات خرید:

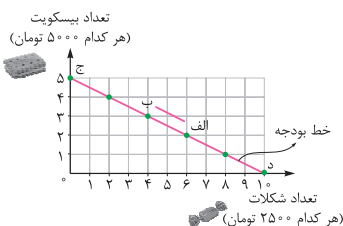
$$(4 \times 2500) + (3 \times 5000) = 10,000 + 15,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «ج» فرد تمامی بودجه خود را به خرید بیسکویت اختصاص می‌دهد و می‌تواند ۵ بسته بیسکویت بخرد:

$$5 \times 5,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «د» فرد تمامی بودجه خود را به خرید شکلات اختصاص می‌دهد و می‌تواند ۱۰ عدد شکلات بخرد:

$$10 \times 2,500 = 25,000 \text{ تومان}$$

– اصل چهارم: هزینه‌های هدررفته را فراموش کنید! –

- هزینه‌هایی که پرداخت شده است و شما نمی‌توانید آن را بازگردانید «هزینه هدررفته» نام دارد؛ این هزینه‌ها نباید تأثیری در انتخاب و تصمیم شما داشته باشد.
- تنها هزینه مؤثر بر تصمیم‌گیری: هزینه‌هایی که در زمان تصمیم‌گیری به وجود می‌آیند.
- برای اتخاذ یک تصمیم خوب، تشخیص تفاوت هزینه‌هایی که بر تصمیم تأثیر می‌گذارند، بسیار مهم است و هزینه‌های هدررفته مهم نیستند.

– اصل پنجم: بین هزینه‌ها و منافع خود، مقایسه کنید! –

- برای تصمیم‌گیری منطقی باید تمام منافع یا تمام هزینه‌ها مقایسه شود و در نهایت به این نتیجه برسیم که در گزینه انتخاب‌شده، منافع بیشتر از هزینه‌هاست.
- همیشه مقایسه هزینه‌ها و منافع براساس اطلاعاتی که از آن‌ها داریم، انجام می‌شود.

◀ مقایسه منافع و هزینه‌ها بخشی از تصمیم‌گیری منطقی است.

▶ بهترین رویکرد به نوع تصمیم فرد بستگی دارد.

- انواع تصمیمات
- ◀ (۱) انتخاب از میان گزینه‌های مختلف مثال: گاهی اوقات گزینه‌های تصمیم ما این است که مطالعه کنیم یا به گردش برویم.
 - ◀ (۲) انتخاب چه مقدار از هر چیز مثال: گاهی درباره میزان مطالعه یا مدت زمان گردش در حال انتخاب و تصمیم‌گیری هستیم.

– اشتباهات رایج در تصمیم‌گیری (عوامل رفتارهای غیرمنطقی) –

مثال	اشتباهات رایج در تصمیم‌گیری (عوامل رفتارهای غیرمنطقی)
ترجیح دادن کالایی ۱۶۰ هزار تومانی که ۵۰ درصد تخفیف دارد بر کالایی با قیمت ۸۰ هزار تومان (خرید صرفاً به دلیل حراج یا فروش ویژه).	(۱) اثرگذاری حقه‌های فروش بر تصمیم‌گیری‌ها
● خوردن کامل غذایی که سفارش داده‌اید، ولی آن را دوست ندارید، صرفاً به دلیل پول پرداخت‌شده بابت آن غذا. ● رفتن به کلاس بی‌کیفیت، صرفاً به دلیل پرداخت کامل شهریه آن.	(۲) توجه به هزینه‌های هدررفته
● سراغ کارهای کم‌ارزش آنی رفتن، به جای صبر در تحصیل و یادگیری و به‌رومندی از منافع آتی آن ● زیر بار سنگین انواع بدهی‌ها رفتن برای تأمین هزینه‌های مصرف فعلی	(۳) بی‌صبوری زیاد
● خوش‌بینی زیاد درباره درآمد آینده و پس‌انداز کم‌تر برای نیازهای آتی ● سرمایه‌گذاری در زمینه‌های پرخطر، بدون آمادگی لازم	(۴) اعتماد به نفس بیش از حد یا خودرأی بودن
چسبیدن به وضعیت فعلی و پرهیز از بررسی گزینه‌های جدید بر رویکرد منطقی هزینه – فایده	(۵) چسبیدن به وضعیت فعلی

درس ۴: مرز امکانات تولید

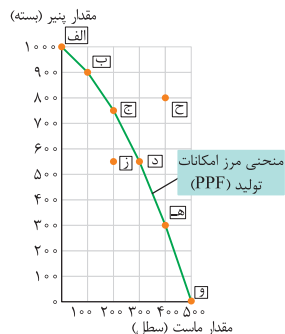
الگو: نمایش ساده از واقعیتی پیچیده

مثالهایی برای الگو	توضیحات
نقشه راهها	جزئیات (همانند ساختمانها، درختان و دستاندازها) را نشان نمی‌دهد. نقشه فقط راههای اصلی و فرعی را نشان می‌دهد. تا فرد بتواند بدون درگیر شدن در جزئیات غیرلازم، مسیر خود را پیدا کند.
الگوی آتاتومی بدن انسان (مورد استفاده در زیست‌شناسی)	به ساده‌ترین شکل ممکن بخش‌های مختلف بدن انسان و نحوه ارتباط آن‌ها را نشان می‌دهد.

– الگوی مرز امکانات تولید –

یکی از انتخاب‌های اساسی که هر کسب و کاری (مانند یک شرکت تولیدی) با آن مواجه است، عبارت است از این‌که: «این کسب و کار چگونه می‌تواند منابع کمیاب خود را در میان انواع تولیدات تقسیم کند؟»

کارخانه‌ای را تصور کنید که فقط دو محصول پنیر و ماست را تولید می‌کند.

مرز امکانات تولید: نشان‌دهنده حداکثر امکان تولید یک شرکت با توجه به منابع موجود است.

نقاط روی مرز امکانات تولید نشان می‌دهد که منابع کمیاب بین تولید این دو محصول چگونه تقسیم شده است، به عنوان مثال:

نقطه «الف»: کارخانه همه منابع کمیاب را فقط برای تولید محصول پنیر به کار می‌گیرد و حداکثر ۱۰۰۰ بسته از این کالا در هفته تولید خواهد شد و دیگر امکان تولید محصول ماست وجود نخواهد داشت.

نقطه «و»: کارخانه همه منابع کمیاب را فقط برای تولید محصول ماست به کار می‌گیرد و حداکثر ۵۰۰ سطل از این کالا در هفته تولید خواهد شد و دیگر امکان تولید محصول پنیر وجود نخواهد داشت.

نقطه «ب»: ۹۰۰ بسته از محصول پنیر و ۱۰۰ سطل از محصول ماست تولید می‌شود.

نقطه «ه»: ۴۰۰ سطل از محصول ماست و ۳۰۰ بسته از محصول پنیر تولید می‌شود.

به خطی که از اتصال این نقاط به دست می‌آید، «مرز امکانات تولید» گفته می‌شود.

نام اختصاری منحنی مرز امکانات تولید: PPF (Production Possibility Frontier)

– هزینه فرصت اجتماع –

مرز امکانات تولید به ما اجازه می‌دهد تا هزینه فرصت یک کشور (یا یک شرکت) را زمانی که بیش از یک کالا تولید می‌کند، مجسم کنیم.

در مثال ذکرشده، (منحنی مرز امکانات تولید برای یک کارخانه که دو محصول پنیر و ماست را تولید می‌کند) در نقطه «ج» کارخانه ۷۵۰ بسته محصول پنیر و ۲۰۰ سطل محصول ماست تولید می‌کند.

حال اگر کارخانه تصمیم بگیرد ۱۵۰ بسته محصول پنیر بیشتر تولید کند، آن‌گاه هزینه فرصت این انتخاب کدام است؟ برای تولید محصول پنیر بیشتر، شرکت باید به سمت چپ و بالا در طول منحنی مرز امکانات تولید حرکت کند. یعنی از نقطه «ج» به نقطه «ب» برود.

در نقطه «ج» میزان تولید محصول پنیر، ۷۵۰ بسته و میزان تولید محصول ماست، ۲۰۰ سطل است.

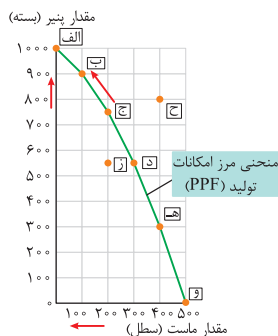
در نقطه «ب» میزان تولید محصول پنیر، ۹۰۰ بسته و میزان تولید محصول ماست، ۱۰۰ سطل است.

در نقطه «ب» میزان تولید محصول پنیر، ۱۵۰ واحد بیشتر از تولید این کالا در نقطه «ج» است: $(۹۰۰ - ۷۵۰ = ۱۵۰)$ اما میزان تولید محصول ماست، ۱۰۰ سطل کاهش می‌یابد:

$$(۲۰۰ - ۱۰۰ = ۱۰۰)$$

مرز امکانات تولید نشان می‌دهد برای داشتن محصول پنیر بیشتر، کارخانه باید از مقداری محصول ماست صرف نظر کند. محصول ماست از دست‌رفته، هزینه فرصت محصول پنیر بیشتر است.

بنابراین هزینه فرصت ۱۵۰ واحد بیشتر محصول پنیر، ۱۰۰ واحد محصول ماست است که از تولید آن صرف نظر شده است.

– کارایی و ناکارایی –

- تلاش برای به دست آوردن کارایی به معنای یافتن موقعیت‌هایی برای پیشرفت است.
- اگر یک شرکت یا یک کشور، هر فرصتی را برای استفاده بهتر از منابع به کار گیرد و این تغییر باعث شود وضع دیگران بدتر شود (یا مقدار تولید کالای دیگر کاهش یابد)، اقتصاد آن شرکت یا کشور کارا است؛ یعنی شرکت یا کشور از منابع موجود خود، بیشترین استفاده را می‌برد. در غیر این صورت حداقل بیش از یک کالا با خدمت می‌توان در دسترس مردم قرار داد؛ بدون آن‌که کالاهای دیگر خدمات دیگر کاهش پیدا کنند.
- هر نقطه زیر منحنی مرز امکانات تولید، نشان‌دهنده این است که اقتصاد از بیشترین منابعش استفاده نکرده است و تولید ناکاراست؛ زیرا حداقل بیشتر از یک کالا می‌توانست تولید کند، بدون این‌که کالاهای دیگر حذف گردند.
- وقتی تولید ناکارا باشد، این امکان وجود دارد که حداقل بیشتر از یک کالا تولید شود؛ بدون آن‌که از تولید کالاهای دیگر کاسته شود.
- ناحیه خارج از منحنی مرز امکانات تولید، نقاطی هستند که کشور می‌تواند آرزوی رسیدن به آن‌ها را داشته باشد. (این نقاط با فرض ثابت ماندن منابع کشور، غیر قابل دستیابی هستند، زیرا کشور منابع کافی برای تولید در آن سطح را ندارد.)